

כאמרו קרין לא עם נורמן... (מכתב מרש"י)

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת "משולי עריבת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 339
הונצח ע"י כנס הנה"ג
הי"ד אברהם אליעזר מרדכי ב"ר שלום לונדון

לע"ע הר"ר צבי כהנא מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ה"ל

מסכת סנהדרין דף נד - דף ס

בס"ד, כג ניסן התש"ע.

מוקמינן קרא בלאוי יתירי, ובאחי אביו ממש שלא להוציא קרא ממשמעותו. אכן **רש"י בפירושו התורה** (ויקרא פ"ח פסוק י"ד) פירש, ערות אחי אביך לא תגלה ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב. ותמה בפירושו **תועפות ראם** על ה**יראים** (עמוד עריות סימן כ"ה א'), דפירש דלא כמאן, דהא אפילו לר' יהודה ערות אחי אביך ממש הוא.

ו) **גמ'**, וקמיפלגי בכלוגתא דאבוי ורבא מר סבר עונשין מן הדין ומו סבר אין עונשין כו'. מכאן הקשה הערוך לנר, אשיטת הריטב"א **במכות** (יד.), דקרבן עונשין מן הדין, דהכא ילפינן לענין קרבן, ואף על פי כן אמרינן דאין עונשין מן הדין. ותירץ, דאולי יש לומר דמה שאמר אין עונשין מן הדין היינו לענין מיתה, ובאתרו ביה משום אלאו דערות אחי אביך, ולא משום לאו דזכור. (ועיין גליון מהרש"א כאן שהביא דברי הריטב"א ולא הקשה עליו).

ז) **גמ'**, אמר אבוי פליג בברייתא. ביאר בחידושי הר"ן, דודאי לא אשכחן לרבי יהודה דפליג בברייתא להדיא, אלא מסברא אמרה אבוי דאית לן למימר דפליג בברייתא. והיד רמה ביאר, דהא דלא תנן לה במתני', משום דכיון דאשמועינן פלוגתייהו באמו שהיא אשת אביו תו לא איצטריך למיתני הא, דכולה מילתא מהתם נפקא.

ח) **גמ'**, ולחייב נמי משום אשת בנו. הקשה בחידושי הר"ן, היאך בעי לרבות מינה עוד לאו, והא איצטריך למיכתב "אשת בנך" לרבות לאחר מיתה. ותירץ, דהמקשה סבר דאיכא למילף מינה תרווייהו, דאי אתא לרבות כלתו אחר מיתת בנו בלבד, הוה ליה למימר "כלתך היא", כדכתב גבי אמו "אמך היא", ומדשני קרא וכתב "אשת בנך היא", משמע אף לחייבו לאו אחר, ועלה משני, דזו היא כלתו זו היא אשת בנו, דהיינו שאין לרבות בשביל שינוי השמות לאו אחר, ולא אתא קרא אלא לכלתו אחר מיתה.

ט) **רש"י ד"ה וסיים באשת בנו, בסוה"ד**, והאי דהדר וכתביה לחייב עליה אף לאחר מיתה. וכן כתבו תוס' בד"ה לומר לך. אבל בחידושי הר"ן כתב בשם הרמב"ן, דלא בעי קרא למיסר כלתו אחר מיתת בנו, דדוקא באשת אב בעינן לקרא כיון דמוכרי בה לשון אישות, אבל "כלתו" קרויה כן אף לאחר מיתה כמו מחיים, כדכתיב "ונתה תמר כלתך". ומקשה הגמ', אם כן, ליחייב נמי משום שם אחר דאשת בנו, ומשני ד"אשת בנך" דסיפיה דקרא אינו אלא פירוש שם כלה. אך הקשה, אמאי בעי קרא לפרש שם כלה, הא לשון כלה ידוע הוא כדכתיב "תמר כלתך". ותירץ, דאליבא דהרמב"ן בעי לקרא, דלא תימא ד"כלה" היינו כלה בתוך חופתה, ולא אשת הבן. והיראים (סימן ג') נמי נקט כהרמב"ן, דאיסור כלתו הוא אף לאחר מיתה, ושאני מאשת אב דכתיב לשון אישות ומשמע דוקא שהאיש קיים. וכתב התועפות ראם (שם), דלדבריו אתי שפיר קושית תוס' ד"ה לומר לך, מנא לן עונש בכלתו אחר מיתה, דלדברי היראים הרי בעונש כתיב "כלתו" והויא אף לאחר מיתה. אבל לשיטת רש"י ותוס' כלתו אינה אלא מחיים, ורק מאשת בנך ילפינן לחדש איסור אחר מיתה. וכתב המנחת חינוך (מצודה ר"א אות א'), דאליבא דרש"י ותוס' אם התרו בו משום כלתו לא יהרג, דלאחר מיתה ליכא אלא לאו דאשת בנך.

י) בא"ד, שם. וכן פירש היראים (סימן ג') בשם רבותיו, והעיר שלא מצא שנדרש כן בשום מקום. ובתועפות ראם (אות ג') הקשה להאי פירוש, דבתורת כהנים (קדושים סימן קח) איתא, ד"אשת בנך" מייתר להוציא השפחה והנכרית. ורש"י גופיה בפירושו התורה בויקרא (י"ח ט"ו), רמו לדברי התורת כהנים. ותירץ, דכונת רש"י כדברי הסמ"ג (לאוין צ"ג), דדרשינן לה מ"לא תגלה ערותה", ולא כמו שהבינו היראים דיליף מ"אשת בנך".

דף נד ע"א
א) **רש"י ד"ה תניא כותיה**, בתורת כהנים דסתם ספרא ר' יהודה. אבל היד רמה כתב, דיש להוכיח דר' יהודה היא, מגופא דברייתא, דקתני בסיפא "אמך היא" משום אמו אתה מחייבו וכו', ור' יהודה הוא דאית ליה הכי כדתנן במתניתין לעיל (נג.), דרבי יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד.

ב) **גמ'**, אמו שאינה אשת אבוי מנין תלמוד לומר ערות אבוי גלה כו'. הקשה הרא"ם (ויקרא י"ח ז'), אמאי מייתי קרא ד"ערות אבוי גלה" (ויקרא פ"ב יא) שמדבר לענין עונש, ולא מייתי קרא ד"ערות אשת אביך לא תגלה" (ויקרא פ"ח ח') הסמוך לקרא ד"ערות אביך" דמייירי לענין אזהרה, ונימא מה להלן כו'. והמהרש"א, תמה על קושייתו, דהא ר' יהודה אמר "ערות אבוי גלה" מופנה לגזירה שוה, אבל "ערות אביך היא" דסיפיה דקרא אינו מופנה, דאתא למעט אשת איש כדלהלן. ועוד, דאי הוה מייתי מ"ערות אביך" דסיפא דקרא לגזירה שוה, הוה מייתר ליה תיבת "היא", ולכך מייתי מקרא דערות אבוי גלה. וכתב הערוך לנר, דלכאורה שנויא קמא דהמהרש"א סותר לשינויא בתרא ידידה, דהא יש לומר דשפיר מופנה קרא ד"ערות אביך" לגזירה שוה, דלמעט אשת איש אפשר מתיבת "היא" בלבד, והדרה קושית הרא"ם, ועיין שם מה שתיירץ באריכות. והמלא הרועים תירץ קושית הרא"ם, דכיון דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבותיו, יש לומר דנמסר לר' יהודה לדרוש תיבות "ערות אבוי גלה". ואף דיש לבאר, דהרא"ם למד דתיבות "ערות אביך" בלבד נמסר לו, אבל מה נעשה דבתורת כהנים מוכח, דנמסר לו "ערות אבוי גלה" דהא עלה מייתי לה.

ג) **רש"י ד"ה בשוגג ולקרבן, בתוה"ד**, דדרשינן אחותו יתירא לחלק כרת למפטם וסך כו'. הקשה הרש"ש, מדוע הוצרך רש"י לכך, הא ערות אבוי והזכור בכלל כל העריות הם. ותירץ, דמשמע לרש"י דלא ילפינן מדבר שהיה בכלל אלא דומיא דאחותו, דהיינו עריות דנקבות דנפשי הנאתייהו, והוכיח כן מלקמן (עמוד ב'), דאמר רבי אלעזר הבא על הזכר והביא זכר עליו לרבי עקיבא אינו חייב אלא אחת משום דחד לאו הוא, ואטו גרע מבא על ב' זכרים דנילף מ"ואל אשה" לחייב על כל אשה ואשה, אלא על כרחך דיש לחלק בין נקבות לזכרים.

ד) **רש"י ד"ה דינו מאי ניהו קטלא**, ואפילו שוגג כו'. אבל הרמב"ם (פ"י ממלכים ה"א) כתב, דבן נח ששגג באחת ממצוותיו פטור חוץ מרוצח בשוגג. (והפטור בשאר מצוות דוקא ששגג שעבר בלא כונה, אבל אם לא ידע הדין חייב דזה קרוב למוזר מפני שהיה לו ללמוד). וביאר הלחם משנה, דאף דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן ואין צריכים אזהרה, מכל מקום צריך הבית דין לדעת שעשה הדבר במוזר, אבל אם מעשיו מוכיחים דהוה שוגג פטור. ובחידושי הרמב"ן מכות (ט). כתב, דאין בן נח נהרג על השגגה, והוכיח מלקמן (זו). דאמרינן שנהרג בעד אחד ודיין אחד ושלא בהתראה, ולא אמרינן רבותא טפי דחייב אף בשוגג, ומשמע דודן בעינן אף דהתראה לא בעינן. וביד רמה לקמן (זו). כתב, דשוגג לעולם פטור ואפילו ברציחה.

ה) **גמ'**, ומייתי לה בקל וחומר מאחי אביו. פירש רש"י ד"ה מאחי אביו, דההוא ודאי משמע ליה ממש דכתיב בגופיה אל אשתו לא תקרב. וביד רמה כתב עוד, דכיון דליכא גזירה שוה לאוקמה לקרא באישות, מהיכי תיתי להוציא מפשטיה. והערוך לנר כתב, דרש"י לא פירש כן, משום דבסתמא הוה ילפינן דלאו אחי אביו ממש, בקל וחומר מאביו, איפכא מהקל וחומר דגמ', אבל השתא דכתיב "אל אשתו לא תקרב" אי איירי באישות על כרחך

יא) תוס' ד"ה לומר לך, בסוה"ד, ויש לומר דנפקא ליה מגזירה שוה דדמיהם מאשת אב כו'. ובחידושי הר"ן תירץ, דכיון דאשמועינן קרא באשת אב אזהרה ועונש, וגלי לן נמי באשת בנך דאיכא אזהרה לאחר מיתה, תו לא בעי קרא לעונש, שהרי למדנו באשת אב שיש עונש לאחר מיתה כמו מחיים, ומכל מקום בעינן אזהרה בכלתו. דבלאו אזהרה לא נילף מאשת אב דהא אין עונשין מן הדין, אבל השתא דכתיב אזהרה לאחר מיתה שפיר ילפינן עונש, דאינו אלא גלויי מילתא בעלמא. והקשה עליו הערוך לנר, דקל וחומר מאן דכר שמייה, דהא בגזירה שוה אתיא ומגזירה שוה עונשין. ותירץ דכונת הר"ן בתירוצו אינו כתירוץ התוס' דילפינן מגזירה שוה, אלא דנילף בקל וחומר, דמצינו דאיסור אשת אב קילא מכלתו, דאין לו קרבות למעלה, דאם אביו אינה אלא מדברי סופרים, ולאיסור בנו יש קרבות למטה, דבת בנו ערוה היא.

יב) תוס' ד"ה הבא על הזכר, בתוה"ד, והא דלא קתני והביא זכר עליו כו'. תירץ הרש"ש, דכיון דתני הבא על הזכר ממילא מישתמע גם הנשכב, כי היכי דמצינו בכל העריות דלא תני להנשכבות באפי נפשייהו. ותירץ בכך נמי מאי דהקשה התוס' יו"ט, אהא דתנן בהמה מה חטאה, הא לא שנינו תחילה דהבהמה נהרגת, אמנם אי אמרינן דבשום דוכתא לא תני להנשכבות כיון דהוה בכלל, אתי שפיר.

יג) מתני', אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי שבאה כו'. כתב הערוך לנר, דבגמ' לקמן (נה). דאיבעיא לן בעכו"ם שבא על הבהמה אי תקלה וקלון בעינן וכו', משמע דהנך טעמי עיקר הם, והקשה, הא קיימא לן לעיל (כא). כר' יהודה, דלא דריש טעמא דקרא. ותירץ, דהא דלא דרשינן טעמא דקרא היינו לאפוקיה קרא מפשטיה כגון אלמנה, דמשמע בין עניה ובין עשירה, ועל ידי הטעם מוקמינן לה דוקא בעניה, אבל הכא כיון דקרא איירי בישראל, ובעינן למילף גוי מבמה מצינו, שפיר דרשינן טעמא דקרא, דלא לילף. ובסנהדרין קטנה תירץ, דטעמא דאין דורשין טעמא דקרא, היינו שמא אינו הטעם, או אף דהוא טעם נכון שמא יש טעם נוסף, ולכך נהי דאין לסמוך על הטעם להקל כגון למשכן אלמנה עשירה, מכל מקום להחמיר בעינן לחוש, ומשום הכי אי אפשר להרוג את הבהמה בגוונא דליכא תקלה וקלון, שמא בעינן לתרווייהו.

דף נד ע"ב

יד) גמ', אזהרה לנשכב מנין תלמוד לומר לא יהיה קדש כו'. פירש רש"י בד"ה וגם קדש, דהדר גמרינן תועבה האמור ב"לא יהיה קדש" מתועבה האמור במשכב זכור דאף נשכב במשמע. אבל היד רמה ביאר, דמסתברא ד"לא יהיה קדש" איירי בנרבע, דהא ברובע כתיב קרא אחריו ד"את זכר לא תשכב". ועוד ביאר, דכיון דכתיב בסמוך ללאו ד"לא תהיה קדשה", שמע מינה קדש דומיא דקדשה, מה קדשה בנשכבת הכתוב מדבר, אף קדש בנשכב הכתוב מדבר. ואף רבינו יונה כתב, דאפשר לומר דבלאו דלא יהיה קדש לא נכלל אלא נשכב ולא שוכב.

טו) גמ', שם. כתב המנחת חינוך (מצוה קפט סק"ז), דלהמבואר בסוגיין דבעינן קרא מיוחד לאזהרה דנשכב, נמצא דהא דאיתא לעיל (עמוד א'), דהבא על אביו חייב שתיים משום בא על הזכר ומשום בא על אביו, היינו דוקא השוכב, אבל הנשכב אינו חייב אלא אחת משום זכר ולא משום אב, דהרי מבואר בגמ' דלגבי זכור בעינן קרא מיוחד לנשכב, ואם כן גבי לאו דבא על אביו דלית לן קרא מיוחד לנשכב, אינו חייב אלא על לאו דנשכב לזכר. וביאר, דאף דבשאר עריות אין צריך קרא לנשכב, מכל מקום גבי לאו דבא על אביו צריך קרא, וכמו שכתב רש"י בכריתות (ג). ד"ה דאמר רבי אבהו, גבי זכור, דהטעם דבעינן קרא מיוחד לנרבע, כיון דאין הנשכב נהנה, הכי נמי גבי לאו דבא על אביו.

טז) רש"י ד"ה וגם קדש, בתוה"ד, והדר גמרינן תועבה האמור כו'. ביאר המהרש"א, דהאי דלא יליף בפשיטות תועבה האמור באזהרה ד"לא תשכב", מתועבה האמור בעונש ד"תועבה עשו", מה תועבה דהתם נשכב במשמע, אף כאן כן, ולא נבעי לאו ד"לא יהיה קדש". משום, דאם כן לר' ישמעאל נמי לא היה חייב אלא אחד בבא על הזכר והביא זכר עליו, כיון דתרווייהו מ"לא תשכב" נפקי.

יז) גמ', רבי עקיבא אומר אינו צריך. כתב היד רמה, דרבי עקיבא דלא בעי לאפוקיה מ"לא יהיה קדש", משום דילפינן מינה אזהרה לבית דין שלא יניחו "קדשים" ו"קדשות" לעמוד לזנות כדרך שעושין עכשיו בארץ ישמעאלים, אבל אזהרה לקדש גופיה, לא משמע ליה מהכא. וכן כתב בפירושו הרמב"ן

על התורה (דברים כג יח), והוכיח כן מהסיפרי. ובחידושי הר"ן כתב, דלרבי עקיבא, "לא יהיה קדש" אתא לאזהרת עבד ושפחה כפירוש התרגום אונקלוס. ור' ישמעאל נמי סבר כן, אלא דסבירא ליה שכל שכיבה שהיא חוץ לדרך נקראת קדש, ולכך הלאו ד"לא יהיה קדש" אתא אף לעבד ושפחה שהעבד הוקש לבהמה, (ומאן דאמר דלא יהיה קדש אינו אלא בגברי, דעתו ששכיבת הבהמה אינה דומה ואינו נכלל עמה). וברש"י בפירושו התורה (שם) פירש, דלא יהיה קדש היינו מזומן למשכב זכר, ומה שתרגם אונקלוס לא תהא אתתא מבנות ישראל לגבר עבד, היינו משום שאף זו מופקרת לבעילת זנות, מאחר שאין קידושין תופסין לו בה, וכן לא יסב גברא מבני ישראל אתתא אמה, שאף הוא נעשה קדש על ידה, שכל בעילותיו בעילות זנות שאין קידושין תופסין לו בה. ומשמע דמפרש דלר' ישמעאל ילפינן תרווייהו. אבל הרמב"ם כתב בספר המצות (מצוה ש"ג), דלרבי עקיבא לא אתא הלאו "דלא יהיה קדש" אלא לחיזוק הלאו ד"את זכר לא תשכב", וכמו שאמרה תורה "לא תנאף" לחיזוק הלאו ד"אל אשת עמיתך לא תתן" וכו'.

יח) גמ', הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה קרי ביה לא תשכב. פירש רש"י ד"ה לא תשכב, דקרי ביה נמי לא תשכב. וביאר בהגהות הב"ח (אות א'), דהכי קא אמרינן קרי ביה נמי לא תשכב. וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ש"ג). ובמסורת הש"ס ציין, דבכריתות (ג). איתא, קרי ביה לא תשכיב. והרש"ש כתב, דבמהרש"א משמע, שהיתה גירסתו "לא תשכב". אבל היד רמה כתב, דאין כונת רבי עקיבא כן דהא שמעינן ליה לרבי עקיבא לעיל (ד). דסבר יש אם למקרא, אלא הכי פירושו, כשאתה קורא לא תשכב משתמע מיניה נמי נשכב, כאילו אתה קורא לא תשכב, דתרווייהו משמע מיניה לא תשכב את זכר לבועלו ולא ליבעל לו. ובחידושי הר"ן נמי פירש כרמ"ה, והוכיח כן מקרא דכתיב "הן שכבתי אמש את אביו" וגו', חזינן דשכיבת הנשכב בכלל לא תשכב. וכתב בגליון היד רמה דכבר תירצו קושיתו בתוס' לעיל (ד). ד"ה כולהו סבירא להו, דהיכא דהמקרא והמסורת לא מכחשי אהודי דרשינן לתרווייהו. (ועיין עוד חמרא וחזי, וצריך עיין בדבריו).

יט) גמ', איש פרט לקטן. כתבו התוס' בקדושין (יט). ד"ה איש פרט לקטן, ובערכין (ג). ד"ה למעוטי קטן, דהא דבעי קרא למיפטר קטן הבא על אשת איש, דסלקא דעתך שיהרג משום שהאשה נהרגת על ידו דהיינו משום תקלה וקלון, וכמו שפירש הרש"ש (שם). ובמרומי שדה לעיל (נב): תמה איך שייך לומר שיהרג הקטן משום תקלה וקלון דבהמה. ועיין בגליון הש"ס להגרע"א בערכין (שם) שציין לתוס' בפסחים (צא): ד"ה איש, דהקשו נמי מסוגיין והניחו בקושיה.

כ) גמ', אשר יתן שכבתו בבהמה בין גדולה בין קטנה. הקשה הערוך לנר, איך אפשר לחלק בבהמה בין גדולה לקטנה. וביאר, דלפי מה שכתב בחידושי הר"ן לעיל (עמוד א'), אהא דילפינן "איש פרט לקטן" גבי זכר, דפשיטא דפטור הוא דהא אינו בר עונשין, ולא איצטרך למעוטי אלא קטן פחות מבן תשע שאין הנשכב חייב על ידו, משום דאין ביאתו ביאה. ואם כן בבהמה נמי הפירוש כן, דאם הוא פחות מבן תשע אין הבהמה נסקלת על ידו וכדאיתא בנדה (מה). ואמרה הבריתא דבבהמה אין חילוק בין גדולה לקטנה, פירוש, בין שהיא ראויה לביאה או לא, דהא ודאי בבהמה נמי איכא זמן בו נעשית ראויה לביאה כמו באדם, והוי הך בין גדולה בין קטנה דבהמה דומיא דפרט לקטן, דקתני רישא.

כא) תוס' ד"ה הבא על הזכור, אף על גב דבריש כריתות בעי קרא לחלק כו'. ביאר המהרש"א, דלעיל (עמוד א') גבי בא על אביו ועל אחי אביו דחייב שתיים לא קשיא להו, כיון דהתם שני שמות הויין לאו ד"זכר" ולא ד"ערות אביך ואחי אביך", ולכולי עלמא לקי תרתני על ב' לאוין דב' שמות, אף בחדא ביאה, דהא מהאי טעמא בעי לכולי עלמא "אמך היא" למעוטי אשת אב, וכן "אביך היא", למעוטי אשת איש לר' יהודה, ולרבנן מחייב תרתני. אבל אחרות, שהיא אחות אביו, שהיא אחות אמו, לא מקרי שמות מחולקין, כיון דגוף אחד הוא וכולן מין אחוה. ובתפארת שמואל תמה עליו, דהא על כרחך מה שכתבה התורה "ערות אביך ואחי אביך" כונתה לחייב שתיים, משום דאי אפשר לעבור על לאו ד"אביך" בלא לאו ד"זכר", מה שאין כן "אחרות" דמשכחת באחות אביו לחודא, ובאחות אמו לחודא, ולכך בעי קרא לחלק, על מנת שבאחות אביו ואחות אמו יהיה חייב שתיים.

כב) בא"ד, כיון שהם ב' ביאות כו', כתב הרש"ש, דלפי זה צריך לומר, דהמערה בעצמו דאמר ר' אלעזר לקמן (נה), דחייב שתיים, הוי נמי כב' ביאות שוכב ונשכב. אך בהמשך כתב הרש"ש בתוס' ד"ה הנרבע לזכר, דיש

ג) גמ', אמר ליה רבינא לרבא המערה בזכור מהו כו'. ביאר היד רמה, דזכור ובהמה לא אתו בהיקשא דר' יונה דהעראה כגמר ביאה. משום, דכיון דלאו אורחיהו הוא, לאו בני העראה נינהו, דכי אקיש קרא למידי דאורחיה אקיש, ועוד, משום דכי אקיש קרא עריות דדמו להדי אקיש. וכעין דבריו תירצו **בתוס' יבמות (נד): ד"ה בזכור מהו**, ועוד תירצו, ד"את מקורה הערה" כתיב, והנהו לא שייך בהו מקור. עוד תירצו, דאפסקינהו בקרא דמולך. **ובערוך לנר הקשה**, דאכתי השתא דידעינן בזכר דהעראה כביאה, מקרא "דמשכבי אשה" נילף בהמה מיניה, ומאי קא מבעיא לן עוד המערה בבהמה מהו. וכתב, דלפי מה שכתבו **בחידושי הרמב"ן ובחידושי הרשב"א ביבמות (שם)**, דהוה אמינא דבהמה גרע, משום דביאה דלאו בת מינה היא, אתי שפיר, דאף מזכר ליכא למילף.

ד) גמ', המערה בעצמו מהו כו', ולמאן דאמר חייב הכא מחייב תרתי כו'. כתב היד רמה, דלא איצטריך אלא לר' ישמעאל דאמר בא על הזכר והביא זכר עליו חייב שתים, אבל לרבי עקיבא דאמר אינו חייב אלא אחת, כל שכן הכא דודאי אינו חייב אלא אחת, דהא חד גופא הוא, וחד מעשה הוא, וחדא אזהרה היא. **ובתוס' הרא"ש כתב**, דאליבא דרבי עקיבא איכא לפרושי אם התרו בו משום שוכב חייב, ואם התרו בו משום נשכב חייב. **ובספר מרגליות היס**, הביא גירסא מש"ס **כתב יד**, המערה בעצמו מהו לרבי עקיבא דאמר קרי ביה לא תשכב לא קא מיבעי לי אלא לר' ישמעאל מהו. ועיין מה שביאר מניין דלרבי עקיבא חייב אפילו אחת.

ה) גמ', עובד כוכבים הבא על הבהמה מהו תקלה וקלון בעינן כו'. עיין רש"י ד"ה עובד כוכבים, ותוס' ד"ה זה קלונו. אבל בחידושי הר"ן ביאר הסוגיא באופן אחר, דמאן דבעי לה, לא פשיטא ליה דבכותי ליכא קלון כלל, אלא דבלשון בעיא אמר לה, והכי קא מבעיא ליה, האם בעינן תקלה וקלון דוקא למיקטל הבהמה, ואז אפשר דבעכו"ם ליכא קלון כלל דאינן בני בושת, ואי נמי בני בושת הם, אפשר דלא חס רחמנא על בושתם להמית הבהמה, או אפשר דעל קלונו נמי חס רחמנא ותיהרג, או נימא דסברת תקלה סגי להמית הבהמה אף ללא קלון, וליכא נפקא מינה אי קלונו חשוב.

ו) רש"י ד"ה קלון ליכא, דרכן בכך ואין מתביישין ועוד דאקלון דידהו לא חס רחמנא. **וביד רמה כתב**, כפירוש בתרא, דלקלון דגוי לא חיישינן, ואפירוש קמא כתב דלא נהיר. ולשון רבינו חננאל משמע כהאי פירושא דכתב דבעכו"ם ליכא קלון. **ובמצפה איתן ציין למדרש רבה** (פרשת אמור, פרשה כז סימן ג'), דאיתא התם, שלא יהו אומרים בהמה שנסקל פלוני על ידה, על שום "ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עוון".

ז) גמ', אמר ר' ששת תניתיה מה אילנות שאין אוכלין כו'. כתב המהרש"א, דמגופיה דקרא הוה מצי לאתווי דכתיב באשרה "תשרפן באש", דהיינו משום תקלה בלבד, אלא דמיייתי מהך ברייתא לפרש טעמא דקרא משום תקלה.

ח) רש"י ד"ה אילנות, בתוה"ד, דהא אשירה לעובד כוכבים אינה קלון אלא תקלה כו'. אבל ביד רמה ביאר, דלית בהו קלון משום דנטועין במקומן, ולא שייך הא דאמרינן בבהמה שתהא מהלכת בשוק וכו', ואי משום דחליף איניש עלייהו וחזי להו, הא על כרחך כיון דכתיב "היהיה תל עולם" כל העובר יודע דעיר הנדחת הואי ומאי אהניא האי תקנתא, אלא על כרחך דמשום תקלה לחוד הוא.

ט) רש"י ד"ה לישראל נמי תתסר, בתוה"ד, וכי איצטריך למיסר נעבד לגבוה כגון נעבד על פי עד אחד כו'. הקשה המהרש"ל, מאי קשיא מהא דאיצטריך למיסר נעבד, הא יש לפרש דהגמ' לא אתיא למימר דתאסר אלא לדחות טעמא דתקלה, דאי משום תקלה לחוד אמאי לא נאסרה בהמת ישראל, וכן בהמת עובד כוכבים. ותירץ, דרש"י דייק לישנא דגמ' דקאמר "בהמת עובד כוכבים תיתסר בהמת ישראל תיתסר" ולא אמאי לא נאסר, ועל כרחך דקבעי לומר דלפי האמת היא נאסר. אמנם למהרש"א לא נראה פירוש, ולכך פירש דראית רש"י, דאם איתא דידע המקשה לפלוני בין קלון מועט למרובה, והוה נמי סבירא ליה בנעבד ישראל דשרי, ולא הוה פריך אלא לדחות הטעם דתקלה, מה הוסיף אביי אדבריו, ולמה ליה לפלוני בין קלון מועט למרובה, דהמקשה נמי סבר כן, ולא הוה ליה למימר אלא דתקלה וקלון בעינן דלא כר' ששת, אלא על כרחך דהמקשן לא ידע לפלוני בהכי, וסבר דנעבד ישראל אסור, משום דאיכא תקלה וקלון כמו בנרבע, וקרא אתי לעל פי עד אחד ועל פי הבעלים.

י) תוס' ד"ה זה קלונו מרובה, בתוה"ד, ופירושו דוחק דמשמע דלשוני מילתא כו'. וכן הקשה בחידושי הר"ן, והוסיף להקשות, דרבא נמי מהדר

להקשות בשיטת הרמב"ם שפסק (פ"ה משגגות ה"ג, ופ"ד ה"א), כרבי עקיבא דבא על הזכר והביא זכר עליו אינו חייב אלא אחת, דלכאורה היה לרמב"ם לפסוק כר' ישמעאל דחייב תרתי, דהרי ר' אלעזר אמר לקמן גבי המערה בעצמו דחייב תרתי. ותירץ, דאולי אין כונת ר' אלעזר תרתי חטאות, אלא שני איסורים. וסיים דלפי זה מיושב מה שהקשו בתוס' ד"ה הבא על הזכר.

כג) רש"י ד"ה דכי כתיב, בסוה"ד, והאי דתנייה תנא לעיל לא יהיה קדש לרווחא דמילתא אבל עיקר אזהרה לאו מהתם. **ובחידושי רבינו יונה כתב**, דסירכא דרישא דנשכב לזכר נקטה הברייתא. **וביד רמה כתב**, דהתם לאו דוקא קתני אלא כגון אסמכתא בעלמא הוא דנקט.

כד) תוס' ד"ה ואפקיה רחמנא לנשכב, לר' אבהו הא דאפקיה לנשכב בלשון שוכב כו'. אבל הסמ"ג (לאוין צ"ה) כתב, דאף לר' ישמעאל דיליף מלשון "שכתבתך" דנשמע נמי שכיבתך, מכל מקום בעי להאי קרא ללמוד עונש לנשכב שהוא בסקילה, דאם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב שהוא בעונש סקילה, דבלא האי קרא הייתי אומר דמיתתו בחנק, שהיא המיתה האמורה בתורה סתם. וכתב המהרש"א, דהא דניידי התוס' מפירוש הסמ"ג, משום דניחא להו לאתווי מילתא דאמרה הגמ' בפרק קמא להדיא דהוה ובהמה בכ"ג.

כה) בא"ד, לכדררשינן בפרק קמא כו'. התוס' לעיל (טו) ד"ה אם אינו, הקשו לר' אבהו מנא ליה דמיתת בהמה בכ"ג, וכתב המהרש"א (שם), דלא נחתו לתרץ תמיהתם. ותמה הבנין שלמה, אמאי לא תירצו כמו שתירצו כאן.

כו) תוס' ד"ה הנרבע לזכר, אף על גב דגופות מחולקים לא מחייב רבי ישמעאל אלא אחת וכו'. כתב הרש"ש, דלדברי התוס' נראה, דהא דבא על הזכר והביא עליו זכר אינו חייב אלא אחת לרבי עקיבא, היינו אפילו בשני זכרים, וכן הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, דאינו חייב אלא אחת לר' אבהו אליבא דרבי עקיבא, ולאביי לכולי עלמא הוי אפילו בב' בהמות. וכתב הרש"ש, דהיינו דלא כשיטת הרמב"ם (פ"ה משגגות ה"ג). ועיין שער המלך (פ"ז מאיסורי ביאה הי"א) שהאריך לבאר שיטתו, דלכאורה דעת תוס' מוכרחת מדברי הגמ'.

כז) גמ', ושמואל סבר משכבי אשה כתיב. הקשה הערוך לנר, כיון דמצרכינן משכבי אשה להכי, היאך ילפינן מיניה לעיל (עמוד א') שלא כדרכה, דבשלמא לפירוש רש"י ד"ה משכבי אשה, דילפינן שלא כדרכה מדכתיב "משכבי אשה" (לשון רבים) דמשמע ב' משכבות אתי שפיר, דילפינן מינה נמי שלא כדרכה. מדכתיב הך דרשא גבי זכור דוקא. אבל לפירוש הר"ן (שם), דיליף לה מדקרא למשכב שלא כדרכה, משכב אשה, קשה, הא על כרחך בעי לכתוב כן גבי זכר. ותירץ, דתרתי שמעינן מינה. עוד תירץ, דתרי משכבי אשה כתיבי חד בעונש וחד באזהרה.

דף נה ע"א

א) תוס' ד"ה אדרבה אשה, הא פשיטא בכולה הש"ס דבאשה מתחייב וכו'. ביאר המהרש"א, דטעמא דניידי מפירוש רש"י ד"ה ובהמה משכב אחת, שפירש, דבאשה שני משכבות היינו אשה הנרבעת לבהמה. משום, דהוה קשיא להו אמאי קרי לאשה הנרבעת מבהמה שני משכבות באשה, ולאיש הרובע בהמה משכב אחד בבהמה. ועוד, דאמרינן "אדרבה אשה דאורחה בהכי", דמאי הוה טפי אורחה באשה הנרבעת לבהמה, מאיש הרובע בהמה. ולהכי פירשו תוס', דבאשה שני משכבות היינו באשה ממש בבעילת אדם דהוה אורחא, ובהמה בין רובע ובין נרבע לאו אורחא, ולא קאמר "אדרבה" לפי האמת וכו'. **ובחידושי הר"ן פירש כרש"י**, וביאר דכיון שהתורה חייבה על האדם הנהגה מן העבירה, אשה כיון שנהנית מהרביעה דוקא בכדרכה, ראוי שתתחייב דוקא בכדרכה, אבל לא על שלא כדרכה שאינו כדרך הנאתה, אבל איש שנהנה בין בכדרכה של בהמה ובין בשלא כדרכה, ראוי לחייבו על כולן, דאין לומר שיפטר משום שלא כדרכה, דהא בבהמה לעולם אינו כדרכה. **ובתוס' הרא"ש ביאר**, דאשה דאורחא בבעילת איש, כשמביאה את הבהמה עליה, מסתמא מביאתה באותו מקום שדרכה להיבעל לאיש, אבל בהמה דלאו אורחא להיבעל לאיש, והוא בא עליה שלא לדעתה, ליחייב על כל נקב ונקב.

ב) גמ', תניא (דלא כתריויהו). המהרש"ל, מחק דלא כתריויהו, משום דאליבא דתוס' אינו אלא תניא דלא כר' נחמן בר רב חסדא, אבל שפיר אתיא כר' פפא. וכתב, דמפירוש רש"י הוגה בפנים הגמ'. אבל היד רמה הרבינו יונה והחידושי הר"ן, גרסו כן בגמ', והוכיחו כפירוש רש"י ודלא כפירוש תוס'. ועיין עוד בהגהות חשק שלמה ברש"י ד"ה תניא.

תשע דקתני ביה קנאה והיינו מדרבנן, אבל הכא דקתני מתקדשת, ליכא למיטעי ולמימר דהיינו מדרבנן, כיון דלא מצינו כיוצא בו, דהא בבן תשע שקידש אינה מקודשת אפילו מדרבנן.

(ט) בא"ד, ומיהו קשה דלקמן בפרק בן סורר כו'. **בתוס' ביבמות ובקידושין** (שם) ביארו קושייתם טפי, דאמאי פריך "ניחוש דלמא אדעתא דהכי לא קדיש", דהיינו אחיו הראשון, ויצטרך לומר והאי נמי אדעתא דהכי לא ייבם, הוה ליה למיפרך טפי, דלמא אדעתיה דהכי קדיש אחיו הראשון דשוב אינה אשת יבם, או הוה ליה להקשות בסתם ניחוש דלמא איילונית היא, ובכל ענין אינה אשת יבם, בין אם אחיו הראשון קידש אדעתא דהכי, בין לא.

(כ) שם בסוה"ד, וניחא לפירושו דלא קתני גבי קטנה כו'. ביאר **המהרש"א**, דכוונתם, אף שקצת קשה לפירושו, אמאי לא קתני גבי קטנה בהדיא ופוסלת את הבהמה כדקתני גבי קטן, מכל מקום ניחא לפירושו, דאינה קושיא כל כך, כיון דבין גבי קטן ובין גבי קטנה נשמע שפיר נמי בהמה. אבל **הרש"ש** הקשה, אמאי לא תני ופוסלת את הבהמה. וכתב, דלדעת **הראב"ד** (פ"ד מאיסורי מזבח ה"ג), דבהמה נפסלת אף אם באה על פחותה מבת ג' שנים אתי שפיר, אבל לדעת **הרמב"ם**, דאינה נפסלת אלא בבאה על בת ג' שנים לא אתי שפיר. ועיין **בחמרא וחיי פירוש** נוסף בכונת תוס'. (ועיין עוד באות כג).

(כא) גמ', כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עלה. ביארו **המשכנות יעקב** (אבן העזר מד) ו**התבואות שור** (א' מ"ט), דקטן מצווה על איסורי תורה ונקרא מזיד, ולכך נחשב תקלה והורגים הבהמה, אלא דגבי עונש חס רחמנא עליה שלא להענישו. (ועיין **קהלות יעקב יבמות** (סימן טז אות א'), דלפי דבריהם צריך לומר, דהא דאיתא **ביבמות** (לג), דכל שמביא ב' שערות מקרי חל בבת אחת ויחול איסור על איסור, היינו מה דחל לגבי עונשין). אבל **בשו"ת הגרע"א** (מהדורא תנינא סימן קלד), הוכיח מהא דאין מצווין להפריש קטן אוכל נבילות, ואת השוגג מצווים להפריש, דקטן אינו מצווה כלל, וחס רחמנא עליה היינו שלא לצוותו, והא דהוה תקלה, היינו כיון שעושה בשאט נפש דבר שבגדלותו יהיה עבירה מקרי תקלה אף שאין עליו איסור כלל. **ובקובץ הערות** (סימן עה סק"ב) ביאר, דאף שאין איסור ישנה סיבת האיסור, אלא שלא מוזהר מפני קטנותו, וליכא "לפני עור", אבל מכל מקום חשיב תקלה. **ובקהלות יעקב** (שם, סק"ו) כתב, דעצם המעשה לא נחשב מעשה איסור, ומכל מקום שונאו הקדוש ברוך הוא, ואם עושהו על כל פנים ברצון עונשין, כדמצינו **במנחות** (מא). דעונשין בעידן דריתחא, אף שלא עבר, כיון שמנע עצמו ממצוה נגד רצונו יתברך, וסגי בזה להיות תקלה. ובספר **שיח השדה** (חלק ג'), ביאר בשם **החזון איש**, דהמעשה הוא מעשה איסור, כגון לענין מה שעברה מטמטמת ליבו של אדם, דשייך אף בקטן ולכך הוה תקלה. **והאור שמח** (פ"ג מאיסורי ביאה ה"ב) ביאר באופן חדש, דכיון דבבן נח אין שיעורים, וכן לגבי גדלות הוא תלוי בדעת, גם ישראל מצווין במה שנצטוו בני נח דלא גריעי מהם, וכל שיש בו דעת, גם אם הוא קטן מצד הלכות שיעורים, [וכמו שביאר **הרא"ש** בתשו' טו] מכל מקום במצוות שבני נח מצווים מצווה הוא כמו גדול, אלא דליכא חיובים, ולכן שפיר הוה תקלה, שנעשתה עבירה ברביעה ועריות.

(כב) גמ', שם. כתב **הרמ"א** (אורח חיים סימן שמ"ד סעיף א'), דקטן שהכה לאביו או שעבר שאר עבירות בקטנותו אף על פי שאין צריך תשובה כשהגדיל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין. וכתבו **המגן אברהם** (סק"ד) **ובביאור הגר"א**, דמקורו מסוגיין, דאמרין שבקטן איכא תקלה כיון דמזיד הוא. **והרש"ש** כתב, דמסוגיין נראה לומר, דאף שפסק **השולחן ערוך** (חושן משפט סימן צו' סעיף ג') וסימן תכד סעיף ח'), דקטן שהזיק וחבל פטור מלשלם אפילו לאחר שהגדיל, מכל מקום לצאת ידי שמים חייב. וכן פסק **המשנה ברורה** סימן שמ"ד (סק"ט).

(כג) גמ', אמר רבא תא שמע כו', הקשה **הגר"א באליהו רבה** על נדה (פרק ה' משנה ה'), אחר דמשנינן בקטנה כיון שמוזידה היא, תקלה נמי איכא, מאי סלקא דעתיה דרבא דהדר ופשיט לה מקטן, דמאי שנא. ותירץ, דרבא סבר דהאי שנינויא דקטנה דיחוי בעלמא הוא, משום דאיכא למימר דאחד מכל העריות היינו חוץ מבהמה, כיון דקטנה לאו מזידה היא, כדאמרין בעלמא פתוי קטנה אונס, ולכך פשיט רבא מקטן דקתני בהדיא ונסקלת על ידו, ומשני כיון דמזיד תקלה נמי איכא. וכתב, דהשתא איכא למימר, דטעמא דמתניתין דלא כתבה להדיא בהמה גבי קטנה, משום דלא פסיקא לה, דשמא כיון דפתוי קטנה אונס, אין הבהמה נסקלת, אבל קטן הבא על הבהמה ודאי

לאוקמיה מילתיה דר' ששת, ואם כן משמע דתרווייהו בעו לקיים אוקמתיה דר' ששת. וכתב, דמשום הכי פירש רש"י פירוש שני דאביי סבירא ליה כר' ששת. אמנם הקשה אף להאי פירושא, דאם כן, השתא יחלוק אביי ויאמר דבכותים איכא קלון, והוא היפך מה דסבירה לה לגמ' לפי פירוש השאלה אליבא דרש"י, דבכותים ליכא קלון, או דלא אחשוב קלון דידהו למיקטל הבהמה. **ובחידושי הרמב"ן** הקשה עוד, דהאי סברא דמתוך שקלונו מרובה איכא קלון אפילו בגוי, לא נזכרה בגמ'.

(יא) גמ', תא שמע דבר אחר שלא תהא כו'. כתב **הערוך לנר**, דלכאורה נראה דהאיבעיא נפשטה, דהא ר' ששת פשיט דהבהמה נהרגת, ורבא ואביי מתרצי אליביה, ולפי זה הא דאמרין עוד תא שמע, היינו לפשוט האיבעיא בדרך אחרת, אמנם כתב, דמדברי הר"ן מבואר, דהאיבעיא לא נפשטה. וכן משמע **ברמב"ם** (פ"ט ממלכים ה"ו), שפסק דבן נח הבא על הבהמה אינה נהרגת, שלא נצטוו בהריגת הבהמה אלא ישראל. וביאר **הערוך לנר**, דפירשו כלישנא קמא **דרש"י ברה"ה** וזה **קלונו**, דאביי פליג אר' ששת, ואם כן הוא במחלוקת אביי ורבא, ומשום הכי שפיר מייתי עוד תא שמע.

דף נה ע"ב

(יב) גמ', לא סיפא תקלה וקלון ורישא הא קמ"ל כו'. כן גרס **רש"י ברה"ה** ה"ג לא סיפא, ופירש דסיפא ודאי תרווייהו איכא (ד"ו וזו היא"ה היינו קלון ו"שנסקל" היינו תקלת עבירה), ואימא לך דכולה בישראל, ואשמועינן רישא, דאף בקלון ללא תקלה נהרגת הבהמה. אמנם **היד רמה** כתב, דהגירסא בנוסחי עתיקי ודייקי, דרישא תקלה וקלון, וסיפא קא משמע לן דאפילו קלון בלא תקלה, וכתב, דצריך להשתדל לפרש אליבא דנוסחי עתיקי ולא לשנויי גירסא, דלאו תירוצא מעליא הוא, ופירש, דרישא ודאי איירא בתקלה וקלון, דהא טעמא דנרבע דקרא אתא לפרושי, וממילא על כרחך דסיפא איירא בקלון, ואף דקתני "זו היא שנסקל" דמשמע תקלה. והא דנקט התנא תקלה בסיפא, היינו משום דתרי בני דמתניתין אתו לפרש, טעמא דבהמה דאיירי בה קרא, אלא דסיפא אתא לרבותא דקלון בלא תקלה, ואיירי דעסיק ברישא בקלון דאית ביה תקלה, קרייה בסיפא לקלון תקלה.

(יג) רש"י ד"ה מתקדשת בבניאה, בתוה"ד, אבל היא עצמה כו'. מבואר ברש"י שיתומה קטנה יכולה לקדש עצמה וכן כתב **בגיטין** (סה). ד"ה **וכנגדן בקטנה. והרמ"א** (אבן העזר סימן קנה סעיף ב') הביא, דשיטת **הריטב"א** שאם הגיעה לעונת הפעוטות יכולה להנשא בעצמה. אבל שיטת **השלטי גבורים**, שאין יכולה לינשא בעצמה. ועיין עוד **חתם סופר** (בקובץ תשובות סימן ס"ד סק"ה). **(יד) רש"י ד"ה ואם בא עליה, בתוה"ד**, ומקבלו אביה. כתב **המהרש"א**, דלאחר שתגדיל הרי היא בעצמה מקבלת גיטה, אלא דהכא על כרחך בקטנותה איירי, מדלא קתני "אחר שתגדיל" כדקתני בסיפא, בבן ט' ואינו נותן גט עד שיגדיל".

(טו) בא"ד, שם. וכן כתב **רש"י בכתובות** (עג): ד"ה **מודים**, ובעוד דוכתי, דקטנה אף אחר שנשאת אביה מקבל את גיטה. אבל **תוס' קידושין** (י). ד"ה **ומקבל את גיטה**, הוכיחו **מהירושלמי**, דקטנה משנשאת אין אביה מקבל את גיטה.

(טז) בא"ד, ואם בא לגרשה בגט אינו יכול. ביאר **המהרש"א**, דאיירי כשקיבל אביה מבעלה הראשון כסף קידושין דהוה קידושי דאורייתא אפילו בפחות מבת ג', אבל אם מסרה אביה לבעלה הראשון לקדשה בקידושי ביאה בפחותה מבת ג', אפילו גט אינה צריכה ממנו, ואף לא מבעלה הראשון, כיון שאינה מתקדשת בבאה לבעלה הראשון.

(יז) תוס' ד"ה וחייבין עליה משום אשת איש, בתוה"ד, ויש לומר דכולה אקידושי ביאה דרישא קאי. אבל **בתוס' יבמות** (נו): ד"ה **וחייבין עליה**, וכן **בתוס' קידושין** (י). ד"ה **וחייבין עליה** כתבו, דקאי אאם בא עליה יבם קנאה. וביאר **המהרש"א**, דתוס' הכא הוסיפו דקאי אקידושי ביאה דרישא כרי ליישב נמי מה שהקשו מפרק קמא דקידושין.

(יח) בא"ד, ומשום בא עליה יבם איצטריכא ליה. הקשה **המהרש"א**, מה הכריחם לתרץ דמשום בא עליה איצטריך למתני "וחייבין עליה משום אשת איש", דלא תימא דקנאה מדרבנן כמו בן תשעה וכו', והיינו דממעטינן דלא קנה מדאורייתא מ'אשר ינאף את אשת רעהו" ולא אשת קטן, וכמו שכתבו התוס' ביבמות ובקידושין שם, ואמאי לא פירשו בפשיטות טפי, דמשום קידושי ביאה דרישא איצטריך לאשמועינן דקידושי ביאה בקטנה בת ג' הוה דאורייתא, דלא נימא דאין חייבין עליה משום אשת איש דאשת איש ולא אשת קטן. ותירץ, דדווקא בבא עליה יבם קנאה איכא למטעי, דומיא דבן

נסקלת, דזכר לאו אנוס הוא דהא אין קישוי אלא לדעת. (ועיין לעיל עוד אות ב).

כד מתני, המגדף. כתב בחידושי הר"ן, דהיינו המקלל את השם, ולא מצינו שקראתו תורה מגדף אלא מדרש חכמים הוא בכריתות (ז); דלישנא דקרא "את ה' הוא מגדף ונכרתה" בענין עבודה זרה, ליתן כרת למקלל, ואף דרבי עקיבא פליג התם, ואמר דמגדף היינו עובד עבודה זרה, והכא נקטה המשנה אליבא דרבנן בלבד, והיינו משום דשנאו לומר לישנא דמקלל.

דף נו ע"א

א מתני נגמר הדין לא היו הורגים בכינוי. פירש רש"י ד"ה נגמר הדין, ובאו לומר חייב הוא לא היו יכולים להרגו על פי עדות ששמעו שהרי לא שמעו מפייהם אלא קללת כינוי. ובמאירי ביאר, דחיישינן שמא הנידון באמת לא הזכיר שם הויה, אלא אמר יכה יוסי את יוסי, והם מתוך שראה העידוהו וסבורים שלא העידו שקר, ולכן אי אפשר לגמור הדין עד שיעידו להדיא מה אמר המברך. והיד רמה כתב, דמקור האי דינא הוא דרשא בתורת כהנים (אמור פי"ח פרשה יד ה"ב), דהא דכתבה התורה "ויקלל" "ויברך" כענין שנאמר "ברך נבות אלוהים ומלך", ללמדך שאין הורגין בכינוי, שאם באו עדים ואמרו פלוני בירך את השם, אין הורגים עד שיאמרו בפירוש "קללו", וכשם שאין הורגין על כינוי של קללה, כך אין הורגים על כינוי של שם, עד שיאמרו בפירוש היאך קלל השם כמו ששמעו.

ב מתני, אמור מה שמעת בפירוש והוא אומר. כתב בחידושי הר"ן, דלפום פשטא דמתניתין משמע שהיו זקוקין העדים להחזיר הלשון כפי ששמעוהו יכה יוסי את יוסי. אבל בירושלמי (בפרקין הלכה ח') פריך, ואמרינן ליה גוף, ומשני אלא אותו השם שאמרתי לפניכם קלל ובו קלל. ומשמע, שלא היו העדים חוזרים על דבריו כפי הלשון שברך, אלא רק היו מזכירים את השם, ומעידים שאותו השם שאמרתי בפניכם אותו גוף ובו גוף. והא דתנן אמור מה שמעת בפירוש, היינו שזכירו השם שיצא מפיו. והיינו הא דאיתא לקמן (ס), אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע, דהיינו שהעדים הם שומע, והדיינים הם שומע מפי שומע, כיון שהעדים לא היו מפרשים הגדוף בפניהם. אמנם כתב, דאינה ראייה, דאפשר שלעולם העדים חזרו על דברים שאמר המגדף, ואפילו הכי הדיינים אינם אלא שומע מפי שומע, כיון שאין כונת העדים לרעה, אלא לעדות. והכסף משנה (פ"ב מעבודה זרה ה"ח), העיר אמאי לא הביא הרמב"ם דברי הירושלמי. ותירץ התוס' יו"ט, דבדין השמיטו, דכיון שהבבלי לא חש לפרושי הכי, דהרי היה מקום לטעות ולהבין שיאמר בפירוש, ואתיא מינה חורבנא, שמע מינה דסבירא להו שהיה צריך לומר הלשון ממש כמו ששמעו. עוד כתב, דהבבלי לא חייש לקושית הירושלמי "היאך אמרינן ליה לגדף", כיון דלא הבית דין ולא העדים מתכוונים לגדוף, אלא כדי לקיים מצות סקילה במברך השם, ומצוותו אינה מתקיימת אלא בכך. וקל וחומר מסוטה שהותר למחוק שמו הגדול במים מפני הספק, וכל שכן כאן שודאי נתחייב מיתה ואינה מתקיימת אלא בכך. ובהגהות מים חיים כתב, דראית התוס' יו"ט מסתימת הבבלי אינה מספקת, והוכיח מלקמן (ס), גבי עדים שאין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו, ומקשינן "וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוה קא שמעו השתא". ואליבא דהירושלמי מאי קשיא, הא השתא לא שמעו מידי וכבר קרעו ומדוע בעו לקרוע שנית, אלא על כרחך דפליג ש"ס דידן אירושלמי.

ג גמ', ואימא דמנח שני שמות אהרדי כו'. ביאר היד רמה, דהא דסלקא דעתין שיחשב נוקב שם בשם בכי האי גוונא, משום דכיון דלא אפשר לנקוב השם התחתון עד דבזע לעליון, והיינו שיכנס הסכין בנקב שבעליון וינקוב את התחתון. ודחי שאינו שם בשם, שהרי אילו נקב העליון בלבד לא היה השני ניקב על ידי הנקב של ראשון, עד שינקבו אותו גם הוא.

ד גמ', אימא פרושי שמיא הוא. אכן בתרגום אונקלוס (ויקרא כ"ד י"א) כתב, ודי פרש שמא דה' כו' בפרשותה שמא יתקטל. וכתב בחידושי רבינו יונה, דאין סוגיא דידן הולכת על אותו הדרך. ועיין רש"י בפירוש התורה (ויקרא כ"ד י"א).

ה גמ', שם. כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה ד'), דחזינן הכא חומרת הדבר, דהיה סלקא דעתך לומר שהמפרש את השם חייב מיתה וכתב, והיינו משום שעזב את יראת ה', כי מיראתו ראוי שלא יזכיר שמו לבטלה.

ו גמ', אמר קרא ויקב ויקלל למימרא דנוקב קללה הוא. ביאר בחידושי רבינו יונה, דהטעם דנקטה התורה "ויקב בן האשה הישראלית את ה' ויקלל" ולא

סגי ליה לישנא ד"ויקלל בן האשה" וכו', אף דלא איירי אלא בקללה. משום דלא אורח ארעא למינקט כלפי שכניה לשון קללה, הלכך נקט "ויקב" והדר לשון קללה, לאורוויי דבקללה איירי. ואף דאמר קרא קללה גבי כי יקלל אלהיו, התם שאני, משום דאיירי בכינוי, אבל שם המיוחד חמור טפי, ולא בעי למימר ביה לשון קללה.

ז תוס' ד"ה ואלויבא דר' מאיר, בתוה"ד, כיון דבישראל ליכא מיתה לא מרבינן עובדי גילולים למיתה כו'. ובחידושי הר"ן תירץ, דאי אפשר לרבוויי מיתה לבני נח מקרא דלא מיירי ביה כלל, אלא למעוטי ממיתה אתא. [דהיינו דלא מסתבר דהקרא דממעט ישראל ממיתה ירבה בני נח למיתה]. ובתירוץ שני כתב כתירוץ תוס', וביאר, דלא אמרינן "אזהרתן זו היא מיתתן", אלא באזהרות שהזוהרו לבני נח בלבד, או לאותן האזהרות שהשוו בהם בני נח וישראל במיתה, אבל שנחלק האזהרה לא אפשר.

ח בא"ד, ויש לומר דמכגר כאורח לא מרבינן כו'. אבל רש"י בד"ה ופליגא פירש, דאליבא דר' מיישא ילפינן, מדכתיב "כגר כאורח יתירה", ומשמע דאין צריך נמי לקרא דאיש איש. וכן מוכחא שיטת רש"י מהמשך הסוגיא כמבואר בהמשך התוס'.

ט בא"ד, אי לאו דמתרבי עובד כוכבים מאיש איש. פסק הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ג), בן נח שבירך את השם בין שבירך בשם המיוחד ובין בירך בכינוי בכל לשון חייב. וכתב הכסף משנה, דהרמב"ם פסק כר' מיישא לגבי דר' יצחק נפחא. והקשה, אמאי. ותירץ הלחם משנה, דסבירא ליה כשיטת תוס', דלרבנן אליבא דר' מיישא בני נח איתרבו אף מקרא ד"איש איש", ופסק כוותיה, דלדידיה אתיא ברייתא ככולי עלמא, ועדיפא מר' יצחק נפחא דמוקי ברייתא כיהידאדה.

י רש"י ד"ה אינה אלא סייף, בסוה"ד, ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם. ובתוס' הרא"ש לקמן (נו). כתב, דטעמא דכולן בסייף ולא נידונו בכל חדא וחדא כמיתת ישראל, משום דאיצטריך ליכתוב סייף בשפיכות דמים, ואם איתא דדינם כישאל, פשיטא דשפיכות דמים בסייף שהוא דין רוצח בישראל, אלא על כרחך שאין מיתתן כשל ישראל.

יא גמ', והכמים אומרים על שם המיוחד במיתה. כתב הרמב"ם (פ"ב מעבודה זרה ה"ז), דהיינו שם המיוחד בן ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד. וכתב, דיש מי שפירש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א. וסיים, ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל. וכתב הכסף משנה, דהיד רמה בסוגיין ולקמן (ס). הוא החולק על דהוכיח דשם אדנות מיקרי כינוי מסוגיא דשבועות (לה). ועוד הוכיח, מהא דתנא דמתניתין נקט ד"אינו חייב עד דיפרש את השם", ובברייתא קתני דלא מחייב אלא על שם המיוחד, והדבר ידוע דלא מיקרי שם המפורש ולא שם המיוחד, אלא שם "הויה", אבל שם אדנות אינו אלא כינוי כדמוכח בסוטה (לח.). ופירש היד רמה, והלכך נקטה המשנה יוסה את יוסה, לפי שיש בו רוב אותיות של שם בן ארבע אותיות דהוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א. (ועיין רש"י במשנה ד"ה בכל יום). ועיין עוד באגרות הרמ"ה (באגרת לחכמי לונגל), שהאריך להוכיח כן. וכן דעת הר"ש משאנץ באגרות שם. וכן הוא בחידושי הריטב"א בשבועות (לו). בשם הרמב"ן. ועיין בחידושי מרן הרי"ז הלוי על הרמב"ם (שם), שהקשה עוד בשיטת הרמב"ם, ד"שם המיוחד" משמעו שם אחד ואין שייך לומר שחייב בשני שמות אלו. וביאר על פי מאי דאיתא בקידושין (עא.), "אמר הקדוש ברוך הוא, לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת", דהיינו דקריאת שם הויה הוא על ידי שם אדנות, ולפי זה, אף הרמב"ם סבירא דדוקא שם הויה הוא שם המיוחד, אלא דשם הויה גופיה יש ב' אופנים היאך לאומרו, או באותיותיו ככתוב בתורה, או בקריאתו, דהיינו ב"אלף דל"ת".

יב גמ', שם. כתב הרמב"ם (פ"ב מעבודה זרה ה"ז), דדוקא השם המתברך צריך להיות שם המיוחד כדי לחייבו מיתה, אבל שם המברך אין צריך שיהא שם המיוחד, אלא כל שם מן השמות שאינם נמחקים. ובכסף משנה ולחם משנה הקשו, מנא ליה להרמב"ם לחלק. ואכן הרמ"ה (באגרת לחכמי לונגל) פליג, וכתב דאינו חייב מיתה עד שיהא שם המברך ושם המתברך שם המיוחד. והוכיח, מדקתני יכה יוסי את יוסי, מדיוסי בתרא דוקא, יוסי קמא נמי דוקא, כדמוכח לקמן (ס), דמקשינן אמילתא אחריתא, פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן, שמעת מינה דהני יוסי דמתניתין דוקא קתני. וכתב החזון איש (סנהדרין, סימן כח סק"ב), דלדעת הרמב"ם צריך לומר דנהי ד"את יוסי" דוקא מכל מקום "יכה יוסי" לאו דוקא ואגב גררא דאת יוסי נקט לה.

יג גמ', שבע מצוות נצטוו בני נח דינין. כתב הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ד),

חשיב, אמאי לא חשיב צדקה והוה שמנה מצות בני נח (ועיין שם עור). והכלי חמדה (ריש פרשת וירא) כתב דלמסקנה אף לרש"י צדקה היינו מצות צדקה. והמצפה איתן כתב, דלא חשיב צדקה משום דכלול קצת בעבודה זרה, דהא המעלים עיניו מן הצדקה הווי כעובד עבודה זרה כדאיתא בבא בתרא (י). ועיין מה שכתב עור.

יח גמ', לאמר זו גילוי עריות. הקשה בחידושי הר"ן, למה לי האי קרא לעריות, הא בהדיא דרשינן לקמן (נח). מקרא ד"על כן יעזוב איש וכו'". ותירץ, דהאי קרא אינו אזהרה, אלא דברי אדם שאמר כשקרא שם אשתו חוה, ואין ללמוד משם אלא מה הן העריות שהזוהרו עליהן, אבל אזהרתן ילפינן מקרא דלאמר.

יט תוס' ד"ה לאמר, אף על גב דהאי קרא במחזיר גרושתו כתיב וכו'. כתב הרש"ש, דלפי מה שביאר ביומא ובחידושי לספר נתיבות עולם (אות ח' בסופו), דכונת הנביא אהא דכתיב באותה פרשה "אחרי אשר הוטמאה", דדרשי לה רבנן על סוטה ודאית, אם כן זנות דאשת איש איתא בהאי קרא ומיושבת קושיית התוס'. ובחמרא וחיי תירץ, דהכי קאמרינן בשביל גילוי עריות שרואה אדם את אשתו מונה, משלחה מביתו, והיינו "לאמר", בעבור לאמר, דהיינו שישלח אדם את אשתו בעבור גילוי עריות שנקראו לאמר.

כ גמ', אבל תאכל ולא אבר מן החי. כתב בחידושי הר"ן, דאף דבהדיא איתסר אבר מן החי לבני נח, דכתיב "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" וכדאיתא לקמן (נט:), מכל מקום ניהא להו למיסמך כוליהו ז' מצוות בקרא דויצו. ונעין לעיל אות טו דאליבא דהרמב"ם כל הנך דרשות אסמכתא נינהו, אמנם דעת הרמ"ה שם דקרא ד"ויצו" דרשא גמורה הוא.

כא תוס' ד"ה אבל תאכל, והא דאמרינן לקמן וכו' היינו להמית ולאכול אבל מתה מאליה שריא וכו'. וכן כתב רש"י לקמן (נו). ד"ה למישרי בשר, דאתא ללמדך דאפילו אינך ממיתה אלא שנפל ממנה אבר מאליו לא תאכלנו. וכן כתב בחידושי רבינו יונה. אמנם היד רמה לקמן (נט:): הקשה להאי פירושא, דמהיכי תיתי לחלק הא בשר סתם קאמרינן. ועוד, דאי משום הריגת הבעלי חיים איתסר אדאשמעינן דלא הותר לו לאכול, לאשמעינן דלא הותר לו להמית. (עיין שם, מה שהוסיף להקשות). ולכך תירץ, דהא דלא הותר לאדם בשר לאכילה, אין פירושו שנצטוו בפירוש על איסורו, אלא לא הותר לו, דמסתמא כל מה שנברא נאסר לו, כעבד שאין לו רשות ליהנות משל רבו, עד שיטול הימנו רשות, ולא הוזהר אלא על אבר מן החי, ונפקא מינה, דלא יענש אדם על אכילת בשר כיון דאין בו אזהרה מפורשת. ובחידושי הר"ן תירץ, דעיקר קרא אתא לאסור בשר לאדם הראשון דכתיב "מכל עץ הגן אכול תאכלו" ולא בשר, וכשהותר בשר לבני נח נשאר איסור אבר מן החי במקומו מלשון אכל תאכל. ובאשכול (הלכות טריפות סימן כ') פירש, דכך אמר הקדוש ברוך הוא לאדם, מכל עץ שאין בו חיות אכול, אבל דבר שיש בו חיות בין אבר ובין בשר לא תאכל.

כב גמ', מאי ביניהו איכא ביניהו עכו"ם שעשה עבודה זרה כו'. בגליון הש"ס להגרע"א ציין לשו"ת הרמ"א (סימן י') שהקשה, אמאי פריך אמשמעות דורשין דר' חסדא ור' יצחק בר אבדימי, טפי מעל ר' יוחנן ור' יצחק דפליגי אי "ויצו" לעבודה זרה, או אלהים, הא ביניהו נמי ליכא אלא משמעות דורשין. ותירץ, דלא בעי לפרש מה בין רבי יוחנן ורבי יצחק, דודאי חלוקים הם, דרבי יוחנן הלומד דינין מ"ויצו", סבר שבן נח אינו מצווה אלא לשמור המנהג המדיני ולדון משפט יושר, אבל לא בדרך דיני ישראל, ומשום הכי יליף מקרא ד"ויצו", ויליף הגוירה שוה מדכתיב "כי ידעתיו", דאיירי קודם שנתנה תורה, ולא היו לאברהם אבינו דינין שניתנו לנו בסיני. ואף דדרשינן ביומא (כח:), שקיים אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין, מכל מקום יש לומר, דאנשי ביתו לא שמרו חוקי התורה, דמי לנו גדול מיעקב אבינו שנשא שתי אחיות. אבל ר' יצחק יליף דינין מ"אלהים" בגזירה שוה ד"ונקרב בעל הבית וגו'", דהוא קרא דנאמר בסיני וסבר שדיני בן נח הן אותם הדינין שנצטוו ישראל בסיני. והמראה כהן כתב נפקא מינה ביניהו לענין דיני קנסות, דלמאן דאמר "ויצו" אלו הדינין ונלמד "מאשר יצוה" דכתיב באברהם, לא שמענו דיני קנסות, מה שאין כן אי ילפינן מ"אלהים" דכתיב גבי תשלומי כפל, ילפינן אף דיני קנסות. ועיין עוד בספר בנין שלמה מה שתירץ בשם ספר ווי עמודים. ובערוך לנר הקשה לתירוץ הרמ"א, דאכתי הוה לה לגמ' להזכיר הנפקא מינה. ולכן תירץ, דאפולגתא קמייתא ליכא לאקשוויי מאי ביניהו, כיון דתרווייהו דרשי מקראי תורה, ויש לפרש דמשמעות דורשין איכא ביניהו, אבל בפולגתא בתרייתא דחד מייתי מדברי קבלה מקרא ד"עשוק אפרים", שפיר מקשינן מאי ביניהו, דאמאי לא מייתי

דהצויו על הדינין, היינו דחייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות בני נח האחרות, ולהזהיר את העם. ובן נח עובר על דינין כשרואה אחד שעבר על אחת מן המצוות האלו ולא דנו והרגו חייב מיתה בסייף. וכתב עור, דמפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו ולא דנוהו. אבל הרמב"ן בפירושו התורה (בפרשת וישלח לה, יג) פליג, וכתב, שהדינין שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם אינה להושיב דיינים בלבד, אלא גם ציוה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושה ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר, וכיוצא בהם בענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהם אם גנב ועשק או אנס ופתה וכו'. עוד כתב, דמכלל המצוה הזאת שיושיבו הדיינין בכל עיר ועיר, אבל אינם נהרגים אם לא עשו כן, כיון שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו אלא אזהרה שלהם זו היא מיתתן, ולא תקרא אזהרה אלא המניעה, וסיים דכך דרך הגמ' בסנהדרין. [ולכאורה כוונתו לגמ' לקמן (נט). דינין קום ועשה ושב ולא תעשה ועיין מה שכתבנו באות א']. וכתב הכסף משנה (שם), דלשון הגמ' יש בו פנים גם לשיטת הרמב"ם. [ולכאורה כוונתו לגמ' שם ועיין בלחם משנה (שם) איך ביאר הגמ' לשיטת הרמב"ם]. ועיין שם ברמב"ן (שם) איך ביאר לשיטתו, הטעם שנתחייבו בני שכם מיתה. [ולכאורה צריך עיון אליבא דהרמב"ן אמאי הצרכו לפרט דין גזל בפני עצמו, טפי משאר דיני ממונות שנכללו בדינין]. ועיין בשו"ת חתם סופר (חלק ו' תשובה י"ד) מה שהקשה על דברי הלחם משנה ומה שביאר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן וענין מעשה שכם, ודבריו צרכים עיין.

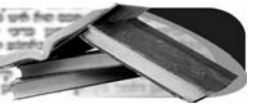
דף נו ע"ב

יד גמ', כל האמור בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו. ביאר בחידושי הר"ן, דאתא לפלוגי ולרבות מעונן ומנחש וקוסם לפי שאינן בכלל המכשפים, וישראל העושה אותם אינו חייב מיתה, ולכך מייתי להו מקרא ד"ובגלל כל התועבות" וגו'. עוד כתב, דמאן דפליג עליה דרבי יוסי מוקי לקרא ד"ובגלל התועבות" למעביר בנו ובתו באש, וכל אותן שיש בהם משום עבודת כוכבים, ורבי שמעון מוקי ליה אף לכישוף. ובמאירי ביאר, דשאר התנאים דפליגי ארבי שמעון ורבי יוסי סברי דכל הנך, אף על פי שהם מחוקות הגויים ונמשכים הם לעיקרי עבודה זרה, מכל מקום מותרים להם, והא דכתיב "בגלל התועבות" דמבואר שנענשו עליהם, היינו משום שהיו סולם ומבוא לעניני עבודות זרות שעליהן נענשו.

טו גמ', מנהגי מילי אמר רבי יוחנן דאמר קרא ויצו ה' אלהים על האדם כו'. כתב הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"א), דאף דמצוות בני נח קבלה הן בידינו ממשא רבינו והדעת נוטה להן, מכל מקום גם מכלל דברי התורה ייראה שעל אלו נצטוו. וכתב הכסף משנה, דמשמע דלמד דהך קרא ד"ויצו" אסמכתא בעלמא הוא. (ובזה ביאר עוד ענין דברי הרמב"ם עיין שם). ועיין בבנין שלמה (נו). אמנם היד רמה פליג, וכתב, דהוויא דרשא גמורה, כיון דכוליה קרא יתירה הוא, דהא לא איצטריך אלא לאסור להם עץ הדעת, דאי להתיר להם השאר, הא כתיב קרא אחרינא, "הנה נתתי לכם את כל עשב וכו' לכם יהיה לאכלה", ויכול היה לכתוב, "ויאמר לו מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו".

טז גמ', וכן הוא אומר כי ידעתיו, למען אשר יצוה וכו'. כתב בחידושי הר"ן, דהוה ליה לתנא למחשב צדקה בהדי מצוות בני נח, דהרי המשך הפסוק "לעשות צדקה ומשפט", ולא תני לה משום דהוה קום ועשה ולא קחשיב הכא קום ועשה כדלקמן (נח:). והוכיח דמחייבי בצדקה, מהא דאיתא לקמן (נו:), ואשה לא ימפקדא וכו' ואמרינן בניו לדין ביתו לצדקה, אלמא, דבצדקה נמי מחייבי ואשכחן דנענשו על ביטול הצדקה דכתיב "ויד עני ואביון לא החזיקו". וכן כתבו הרוקח (סימן שס"ו), ורבינו בחיי (בראשית פ"ח פסוק כ'), הוסיף טעם דצדקה מצוה שכלית היא. וכמו שכתב רבינו ניסים גאון (בהקדמה לש"ס), דבן נח מוזהר על מצוות שכליות. אבל רש"י ד"ה דיני קנסות פירש, דצדקה ומשפט היינו דין ופשרה. ואם כן לשיטתו אין צדקה בכלל מצוות בני נח. וכן פסק הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"י), דאינו מצווה על הצדקה, וכן ביאר הכלי חמדה (ריש פרשת וירא) בשיטת שו"ת הרשב"א (ח"א סימן י"ח).

יז גמ' שם, עיין באות הקודמת, כתב המהרש"א, דרש"י סמך דבריו אהא דאיתא לעיל (ו:), והלא במקום שאין משפט אין צדקה וכו', אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע, עוד כתב דיש להוכיח עוד דצדקה דהכא היינו ביצוע, דהא לסלקא דעתא דגמ' לקמן (נח:): דקום עשה נמי

הדרך הרוחנית

מסכת סנהדרין דף נו – דף נז

כה ניסן – כו ניסן התש"ע

לאו למיתה כתיב, אפילו הכי, כיון דנתרבו עכו"ם מקרא קמא, כי כתיב בתר הכי 'ונקב שם ה' מות יומת' קאי אהנך איש איש דאיידי בהו בקרא קמא. (ז גמ'), עבודת כוכבים נמי איתרבאי מאיש איש. ביאר היד רמה, דאפילו למאן דאמר לקמן (סד.), מולך לאו עבודה זרה הוא, אתיא עבודה זרה בקל וחומר ממולך, דגבי בני נח עונשין מן הדין.

(ח רש"י ד"ה אזהרה שלהם, כלומר כל אזהרה דתנא קמא כו'. אבל ביד רמה פירש, אזהרה הכתובה בתורה זו היא מיתתן, שאם עברו עליה ראויין הן למיתה. וכתב, דאין לפרש אזהרה דתני תנא, דהרי לקמן (נח:): אמרינן גוי ששבת כו' שנאמר "יום ולילה לא ישבותו" ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן, אלמא אזהרה דקרא קאי. עוד כתב, דאין להקשות אם כן תקשי לר' ששת דאמר על שלש מצות בן נח נהרג, הרי אזהרת התורה זו היא מיתתן, משום דר' ששת סבירא ליה דדוקא גבי עבודה זרה והנך תלתא דכתיב בהו "איש איש" אמרינן אזהרתן זו היא מיתתן, ולעולם פירושו אזהרת התורה. ובתוס' רבנו פרץ מבואר, דאף רש"י סבירא ליה כהרמ"ה, ולא פירש כן אלא אליבא דבי רב, דסבירא להו דעל ד' מצוות בלבד בן נח נהרג. וכן מבואר ברש"י מכות (ט.) ד"ה לפיכך.

(ט גמ', על הגזל, גנב וגזל וכו') וישראל בכותי מותר. פירש רש"י ד"ה ישראל בכותי, דלא תעשוק את רעך כתיב ולא כותי, ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגזל בתרא. וכדבריו כתב בחידושי הר"ן. ותמה בביאור הגר"א (סימן שמ"ח סק"ח, וכן בהגהות אות א'), הא פשטא דגמ' בבא קמא (ק"ג:), משמע, דמדאורייתא אסור, דהא יליף מקרא ד'יושב עם קנהו', ומ"אכלת את כל העמים", וכן הוא להדיא בבבא מציעא (פז:), דאמרינן הניחא למאן דאמר גזל כותי אסור, היינו דאיצטריך קרא למישרי פועל. ובתוס' (שם) ד"ה אלא למאן דאמר, מבואר נמי, דלמאן דאמר גזל עכו"ם אסור, היינו מדאורייתא. ובשער המלך (פ"א מגזילה ה"ב) תירץ, דאין כוונת רש"י על גזל הגוי, אלא אקרא ד"לא תעשוק את רעך" דסליק מיניה דהויא הפקעת הלואתו, דאף למאן דאסר, אינו אלא מדרבנן משום חילול השם, ומיהו ברייתא דידן ודאי סברה דאף גזל הגוי מותר. משום דאייתר לן תרי קראי, חד למשרי עשקו וחד למשרי גזילו, כדאיתא בבבא מציעא (ק"א:).

(ז גמ', שם. כתב בחידושי הר"ן, דמסתמא הלכתא דגזל הכותי מותר מדאורייתא, וכדאיתא בבבא קמא (לח). מקרא ד"עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים" ראה ז' מצוות שנצטוו בני נח ולא קיימום, עמד והתיר ממונם. והקשה, אם כן איכא מידי דלישראל שרי וכותי אסור דישאל מותר לגזול הכותי, ולכותי אסור לגזול חבירו. ואין לתרץ דכיון שישראל נמי אסור לגזול ישראל חבירו, לא חשיב מידי דלישראל שרי ולכותי אסור, דלקמן (נט.). אמרינן, והרי יפת תואר דלישראל שרי וכותי אסור, אף דישאל ודאי אסור ביפת תואר של ישראל חבירו. ותירץ, דשאני גבי יפת תואר, דכיון דלבני נח אסורה בין תהיה יפת תואר של ישראל, או שלהם, ואילו לדידן מותר ביפת תואר שלהם, ודאי חשיב דלישראל שרי ולכותי אסור, אבל דין גזל הרי ישנו בישראל, אלא דישאל בכותי התיר ממונם לישראל, ולכך לא חשיב דישאל שרי. וביאר בערוך לנר לקמן (נט.), דכוונת הר"ן, דבגזל לא התירו האיסור לישראל, אלא הפקירו ממונ הגוים, מה שאין כן ביפת תואר שהאיסור הותר לישראל.

(יא רש"י ד"ה כיוצא בו בגנב, נראה בעיני כו'. אבל היד רמה ורבנו פרץ כתבו, דכיוצא בו בגנב משכחת ליה בכובש שכר שכיר, וכגון דאמר ליה לא שכרתין מעולם, או נתתיו לך. והא דלא איצטריך לפרושה, משום דגניבה בכלל גזל, ואין ביניהן אלא שזה בפרהסיא וזה בצניעא.

(יב רש"י ד"ה נהרג עליו, בתוה"ד, ישראל בכותי מותר כותי שייחד שפחה לעבדו כו'. אבל היד רמה כתב, דלא נראה כפירוש זה, משום דמשמע דלא מהדר אכיוצא בו דיפת תואר משום אישות בלחוד, אלא אף משום כיוצא בו נמי דשביה, ולהכי נקט עבדו שהוא כבוש לו כיפת תואר שכבושה במלחמה, ואם כן גבי ישראל כגון מאי כיוצא בו מותר, ולכן פירש דלאו בשביה ממש קא מיירי, אלא כגון ישראל שהיתה לו שפחה גויה ויחודה לעבדו גוי, ולאחר מיכן גיירה ושחררה ובא עליה.

(יג בא"ד, בסוה"ד, ישראל בישראל אסור דהיינו שפחה חרופה שחייבין עליה אשם. כתב היד רמה, דלא שייך לפרש כן דשפחה חרופה קידושי מעליא בעיא.

(יד רש"י ד"ה כיוצא בו גבי שפיכות דמים, בסוה"ד, דאילו שופך דם בשוגג שפיכות דמים גמור כו'. הקשה היד רמה, מכל מקום כיון דרחמנא חס עליה לאו שפיכות דמים גמור הוא. ולכך פירש, דהא דלא אמרינן כן היינו משום

מקרא דתורה ד"סרו מהר", (וכי האי גונא הקשו תוס' יומא (כו.) ד"ה יהודה), ומשני דאיכא נפקותא לדינא, והאי מאן דאמר קבל הדין כמשמעות קרא דנביאים ולכן הביא נמי האי קרא.

(כג תוס' ד"ה עשר מצות, תימה הא איכא גיד הנשה כו' ומילה שניתן לאברהם אבינו. אמנם בתוס' הרא"ש כתב, דגיד הנשה ומילה שקבלו אבותיהם עליהם לא קא חשיב, כי כבר נצטוו עליהם זרע אברהם. ובהגהות רבי יעקב עמדין תירץ, דגיד הנשה פלוגתא היא ותנא בפלוגתא לא קא מיירי. ומילה קום ועשה היא דאמרינן לקמן (נח:), דלא קחשיב אלא אי אית ביה נמי לא תעשה, דבכולהו עשר מצוות משכחת בהו לא תעשה לבר ממילה.

(כד) [רש"י ד"ה לעדה ועדים והתראה, וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ"ג, לכאורה צריך עיון רש"י לעיל (טו:)] ד"ה מה איש כתב, דסנהדראות הוקבעו לישראל מיתרו ואילך, וכן כתבו תוס' (שם) ד"ה שור סיני, ומשמע דרק מיתרו ולא ממרה. (א.ל.) ויש לומר, דאף דבמרה נצטוו על הדינין ובכללם דין סנהדרין דכ"ג, מכל מקום קביעת הסנהדרין היתה על ידי יתרו, ולא מיד במרה. ומה שהביאה הגמ' בדף טו: היינו ללמוד שור סיני מדין אדם שם, והיינו דינו בפועל בסנהדרין דכ"ג, ולא סגי בצווין.

(כה) רש"י ד"ה יהא מוראי עליכם, כדאמרינן אלהים לשון שררה ורבנות כו'. אבל בחידושי הר"ן פירש בשם יש מפרשים, דאיידין בדיינין, שמצוה על בני נח להושיב דיינין לתקן המעוות ולעשות דין ברשעים, שעל ידם יהא מורא שמים על בני אדם שלא יעברו על המצות בפרהסיא.

דף נו ע"א

(א גמ', קטלייהו הוא דקא מגלי. כתב התוס' הרא"ש, דלא הוה צריך להאי טעמא דהא איצטריך כדי לגלות דתיבת אדם היינו שפיכות דמים וכדאיתא לעיל (נו:).

(ב) רש"י ד"ה קטלייהו קא מגלי, באיזו מיתה ימיתם. אמנם היד רמה פירש, דקטלייהו קא מגלי היינו לומר שחייבין מיתה.

(ג) גמ', גזל דכתיב כירק עשב נתתי לכם את כל. הקשה התוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר, אמאי לא יליף אף גזל מקרא דדור המבול, דכתיב "כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ", דטפי הוה מוכח מיניה מגילוי עריות ועבודה זרה, דלא נחתם דינם אלא על הגזל, ונימא אידך אורחיהו הוא דקא מגלי. ותירץ, דאי לאו קרא ד"כירק עשב" הוה אמרינן דבין גזל ועריות ועבודה זרה בכולהו אורחיהו הוא דקא מגלי, ואזהרתיה מ"ויצו", והוה דרשינן נמי דינין וברכת השם כיון ד"ויצו" לדרשא אתא, אבל בקרא ד"כירק עשב" מגלי לן דמה שנאמר במבול "כי השחית כל בשר" גבי "מלאה הארץ חמס" דאזהרתיה לאו מ"ויצו", אלא לבני נח הוזהרו דומיא דגזל שנאמר לבני נח ולא לאדם הראשון, והוא הדין נמי עבודה זרה וגלוי עריות.

(ד) גמ', ואיך הוה למישרי שרצים. כתב בחידושי הר"ן, דהוה מצי למימר ההוא למשרי בשר לבני נח, דמאן דיליף שבע מצות מ"ויצו" יאמר דהאי קרא ד"אך בשר בנפשו וגו'" אתא להתיר בשר לבני נח, וכדאיתא לקמן (נט:), וכשבאו בני נח הותר להם בשר וכו', יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בהם, תלמוד לומר "אך בשר בנפשו דמו", אלא דניחא ליה למימר דינא בשרצים דהווי רבותא טפי. [ולכאורה דבריו צרכים עיון, דלהתיר בשר באכילה נפקא לן מ"כי ירק עשב נתתי וגו'" ובאמת בפני מבין (דף קז) כתב דיש לגרוס בר"ן דקא מקשה דנימא דקרא אתא למיסר אבר מן החי לבן נח, וכן איתא לקמן (שם). אמנם בחמרא וחי הביא דברי הר"ן כלפנינו].

(ה) רש"י ד"ה למישרי בשר הוא דאתא, בתוה"ד, לא הותר לו אלא עשבים ואילנות כו' ולא למישרי מינה ולא כירק גינה כו'. אמנם היד רמה ביאר, דכיון דאתא למשרי בשר ליכא למילף מינה עוד, משום דאידי דאיצטריך למכתב "כירק נתתי לכם את כל" נקט "ירק עשב", וכיון דעיקר קרא לאו משום האי מיעוטא אתא, לא שמעינן אזהרה מינה.

(ו) גמ', אי משום דאיתרבי מאיש איש עכו"ם נמי כו'. כתב המהרש"א, דהיינו אליבא דרבי מאיר לעיל (נו:), דאית ליה כנויין בעכו"ם מ"איש איש" ומרבה אף מיתה מ"איש איש", אבל לרבנן דלית להו כנויין כלל בעכו"ם, לא מרבו מיניה מיתה בעכו"ם לברכת השם, כיון דאיש איש בכנויין כתיב, ולהכי נמי אמרינן לעיל (שם), דלרבנן דברה תורה כלשון בני אדם. וכתב, דכן נראה מדברי התוס' לקמן (עמוד ב') ד"ה וחכמים אומרים, וכן כתב בחידושי רבינו יונה. אבל היד רמה כתב, דאפילו לרבנן איכא למימר הכי, אף דקרא קמא

כה) רש"י ד"ה דלדידהו לית להו, בסוה"ד, אבל אין צריך עדה ועדים והתראה דלא גרע מעריות דידהו. וכן כתבו היר רמה והחידושי הר"ן, והוכיחו כן מדאמרינן להלן, האי תנא דבי מנשה הוא, דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק, דמשמע דליכא חילוק בין היכא דנידון בדיני ישראל, ובין אי נידון בדיני בני נח אלא לענין גוף המיתה, אבל תרומיהו בעד אחד ודיין אחד הם, דאי לאו הכי אף לתנא דבי מנשה איכא נפקותא בנכנסה לחופה ולא נבעלה, בהא דנידון בדיני ישראל. אבל בחידושי רבינו יונה כתב, דיש לבעל דין לחלוק ולומר, דכיון שאין להם נערה המאורסה, ליכא גריעותא אם נדונו לגמרי כנערה המאורסה שלנו, ונקל שלא להורגו אלא בעדה ועדים והתראה. והמראה פנים על הירושלמי קידושין (פ"א הלכה א) כתב, דמדברי הירושלמי משמע כשיטת הרבינו יונה, דאיבעיא לן אם בן נח שבא על נערה המאורסה של ישראל נידון בדיני ישראל או בדיני נח, ומפרשין דאם נידון בדיני ישראל הרי הוא בעדה עדים והתראה ואם בדיני בן נח בלא עדה עדים והתראה. וכן דייקו המראה הפנים (שם) ובתורת חיים, בדברי הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ז), שכתב ואם היתה נערה מאורסה נסקל עליה בדיני ישראל, דמשמע בכל דיני ישראל ואף בעדה עדים והתראה. ופירשו דליכא גריעותא בהכי כיון דלדידהו לית להו כלל נערה המאורסה.

כו) תוס' ד"ה ואי בדינא, הוה מצי למימר דתנא דבי מנשה הוא דאמר כו'. אבל בתוס' הרא"ש תירץ, דלא מצי לשנויי הכי דאם כן מאי קאמר בא על אשת איש נידון בחנק, הא לאו דוקא אשת איש דהרי כל מיתתן בחנק הוא. כז) גמ', כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה. ביאר היר רמה, דאף דמפקינן ליה מסייף לחנק, ליכא בזה גריעותא כיון דבעריות דידהו כי בכהאי גוונא הוה פטור לגמרי. ובחמרא וחיי תירץ, דסבירא ליה להאי מקשה, דלא אמרינן מיגרע גרע אלא היכא דבדין שלהם חייב מיתה ובדין שלנו אינו חייב מיתה, וכגון דמצרכינן עדה ועדים והתראה ולא קטלינן ליה, אבל כשבין בדינם ובין בדינינו חייב מיתה, אף שיש שינוי במיתה אין בכך כלום. ועיין שם מה שתירץ עוד.

כח) רש"י ד"ה אין בית דין, כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו כו'. הערוך לנר דייק ברש"י שכתב את כל העריות דמחייבי כריתות לבר מנדה, והעיר מאי טעמא שיירה. דבשלמא לשיטת תוס' ד"ה וחכמים אומרים, דעריות דידהו איתרבו מ"לאמר", יש לומר דאין בן נח מצווה על איסור נדה, כיון דקרא ד"לאמור" לא נאמר אלא בעריות דשאר או קורבה, אבל רש"י לשיטתו ד"ה הרבה עריות יש, דנפקא מ"איש איש", הא נדה נמי כתיבא בהאי פרשה. וסיים, דבאמת לא מצינו בשום דוכתא דבן נח נהרג בבא על אשתו נדה.

דף נח ע"א

א) גמ', שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה. עיין רש"י ד"ה וחכמים אומרים, ובתוס' לעיל (נו): ד"ה הורתו, שביארו אמאי לא נקט הורתו ולידתו בקדושה. וביד רמה ביאר, דלא נקט הורתו ולידתו שלא בקדושה לרבותא, דאף דלידתו בקדושה, מכל מקום כיון דאין הורתו בקדושה אין לו שאר האב.

ב) רש"י ד"ה שהורתו שלא בקדושה, וכל גר שנתגייר כקטן שנולד עכשיו בלא אב ואם. בחידושי חתם סופר עבודה זרה (לפני סד): כתב, יגעתי הרבה ולא מצאתי מנא להו לרבנן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ובלבוש (עט"ז רס"ט א') כתב הטעם, מפני שהוא זוכה לנשמה.

ג) גמ', מן האם יקיים. עיין רש"י ד"ה מן האם יקיים. אבל ביד רמה ובחידושי הר"ן כתבו, דטעמא משום דאין אב לגוי ואפילו בידוע מי אביו, דרחמנא אפקריה לזרעיה, דכתיב "אשר בשר חמרים בשרם" כדאיתא ביבמות (צח). וכן כתב בחידושי הרמב"ן (שם).

ד) רש"י ד"ה יצאו בהמה וחיה, בתוה"ד, ומינה יליף לכל חייבי מיתות כו'. הקשה התוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר, אם כן לא ליכתוב אשת אביו ונילף מינה, אלא על כרחך טעמא דכתבה תורה, כדי שיהיו שני כתובים הבאים כאחד שאין מלמדים. ועוד הקשה, דר' הונא דאמר לקמן (עמוד ב'), דגוי מותר בביתו דלא כמאן, דהא לרבי עקיבא כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, ואפילו ר' אליעזר לא פליג אלא בשאר אב וכיוצא בה, אבל בתו מודה דאסירא. ולכך פליג ארש"י וכתב, דלרבי עקיבא אינו מוזהר אלא אהנך דכתיבי בקרא ד"על כן יעזב איש". ופירש, דהא דאמרינן כל ערוה וכו' הכי פירושו, כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין

דלא משמע לגמ' דגוי יהא חייב בשוגג, דודאי שוגג לא חייב רחמנא. והא דבן נח נהרג שלא בהתראה היינו דוקא במזיד, אבל שוגג פטור ואפילו גוי בישראל, והכי מוכח במכות (ט). אך הקשה, לוקמה באומר מותר דאיכא למאן דאמר התם דאומר מותר קרוב למוזר. ותירץ, דמשום דתליא בפלוגתא דאמוראי בגרר אומר מותר, לא ניחא לן לאוקמי ברייתא בהכי. (ובענין שוגג דבן נח עיין עוד לעיל דף נד אות ד).

טו) רש"י ד"ה ויכול, הנדרף להציל עצמו כו'. אבל המשנה למלך (פ"ח מחובל ומוזיק ה"י, במוסגר שם) כתב, דהנדרף עצמו אין נהרג אפילו ביכול להצילו באחד מאבריו, דהנדרף אינו יכול לדקדק.

דף נז ע"ב

טז) רש"י ד"ה נהרג עליו, בתוה"ד, כותי בכותי וכותי בישראל חייב וכן ישראל בישראל. אבל הרמב"ם (פ"א מרוצח ה"ג) כתב, דכל היכול להציל באחד מאבריו, ולא טרח בכך, אלא הציל בנפשו של רודף והרגו, הרי זה שופך דמים וחייב מיתה, אבל אין בית דין ממיתין אותו. והקשה הטור (סימן תכה), כיון שחייב, למה אין בית דין ממיתין אותו. וכתב הכסף משנה, דטעם הרמב"ם, דכיון שלא נתכוון אלא להציל לא שייך ביה התראה, ולא נקט ר' יונתן בן שאול נהרג עליו, אלא לומר שהוא חייב מיתה לשמים. ובמרכבת המשנה כתב, דמוכח מדברי הרמב"ם, דאי לאו אמאי קרי ליה "כיוצא בו" הא הוי ממש שפיכות דמים, וכן כתב בחידושי מרן רי"ז הלוי (הלכות רוצח, שם).

יז) גמ', אף על העוברין. כתב המלא הרועים, דמסתמת הש"ס והרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ד), משמע, דבן נח נהרג אף על עובר שלא כלו חדשיו. וביאר טעמא דמילתא, משום דאזלינן בתר רובא דאינן מפילות, ואף דסוף סוף אכתי השתא אינו בר קיימא, מכל מקום נידון על שם סופו שעתיד להיות בן קיימא.

יח) רש"י ד"ה אף על העוברין, בתוה"ד, ובישראל עד שיצא לאויר העולם. וביד רמה כתב, הוכיח כן מדכתיב "וכי יצאו אנשים ונגפו אשה הרה וגו'" דאעבורין כתיב "ענש יענש" אבל עונש מיתה ליכא אלא אאשה. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א בנדה (מוד').

יט) גמ', דאמר קרא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכו'. ביאר היר רמה, דכוליה קרא יתירה הוא, דהא כתיב "שופך דם האדם וגו'" ועל כרחך דקרא ד"אך את דמכם" לדרשא אתא.

כ) גמ', מיד כל חיה אפילו שלא בהתראה. פירש רש"י ד"ה מיד כל חיה, מיד כל דבר חי. אבל ביד רמה פירש, דחיה משמע אפילו חיות השדה, והתם לא שייך התראה, ומדאקיש דרישה דאדם לדחיה שמע מינה דחייב אפילו בלא בהתראה.

כא) גמ', אדרשנו ומיד האדם אפילו בעד אחד. וביד רמה גרס, אדרשנו אפילו בעד אחד, וביאר, דכיון שאינו ענין לדם האדם דהא כתיב ביה "דמכם אדרוש" תנהו ענין לזרישת עדים, ומדאפקיה בלשון יחיד, ולא כתב "אדרשם" שמע מינה אפילו בעד אחד, ובשם יש מפרשים כתב, דנלמד "מדרוש אדרשנו", דמשמע דרישה כל שהוא, מדלא כתיב היטב. ופירושים לא נראה לו.

כב) גמ', בניו לדין ביתו לצדקה. פירש היר רמה, דצדקה ממש קאמר, והא דלא חשיב לה גבי שבע מצות, משום דמצות עשה היא. וכתב, דיש מפרשים, דהיינו פשרה כדרשנינן לעיל (ו:), ויהי דוד עושה צדקה ומשפט. (ועיין עוד לעיל דף נו אות טז). וכתב המשך חכמה (בראשית יח, יט), דאפילו לר"א בנו של ר' יוסי הגלילי דסבירא ליה התם דאסור לבצוע, היינו דוקא בדיני ישראל, דננין על פי דרכי התורה, אבל בבית דין בן נח שדנים כפי השכל האנושי, מותר ומצוה לפשר, אפילו אם יודע הדין שלהם, וביאר בכך מה שבדוד הקדים משפט לצדקה, ובאברהם הקדים צדקה למשפט, כיון שהדין הנמוסי טפל לפשרה, ולמד דבריו מן הירושלמי. (ועיין עוד לעיל נו: אות כא מה שכתבנו בשם הרמ"א).

כג) תוס' ד"ה לנערה המאורסה, והא דאמר בסוף פרק קמא כו'. ביאר החמרא וחיי, דליכא לשנויי דמני לה משום גול אף דלית להו משום ערוה, דהא מני התם נמי גול. ואי נערה המאורסה אינו משום גול אם כן הו' ד' עברות ולא ה'.

כד) בא"ד, אף על גב דלא נצטוו כו'. כתב היעב"ץ, דיש לתרץ דלאבות והגרים היה דין ישראל, וכן משמע מקרא ד"את הנפש אשר עשו בחרן", ובאמת נצטוו על זה. וכתב, דלפי יסוד זה נתיישבו כמה תמיהות.

הר"ן, דאינה ראייה, דיש לומר דמה שלא ייחד הקדוש ברוך הוא שמו על הגירושין אלא לישראל, היינו דוקא בגירושין שבכתב.

(יב) גמ', **משפּרע** ראשה בשוק. כן הגירסא בחידושי הר"ן. וברש"י ד"ה **משפּרע** גרס **משפּרע ראשה בשוק**. וכתב **הערוך לנר**, דמגירסא דידן משמע, דאפילו כשפרעה היא נמי אינה נקראת מיוחדת. אבל מלשון **הרמב"ם** (פ"ט ממלכים ה"ח) שכתב, משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק, משמע, שהאדון צריך לבטל היחוד על ידי פריעת ראשה. וכן כתב **המנחת חינוך** (מצוה ל"ה אות כ"ב), שהאדון צריך לפרוע ראשה.

(יג) גמ', **ודבק ולא שלא כדרכה**. עיין רש"י ד"ה **שלא כדרכה**. וביד רמה פירש כפשוטו, דרך דיבוק ולא שלא כדרכה שאינו דרך דיבוק. והביא גם פירוש רש"י. **והמצפה איתן הביא מהירושלמי** (קידושין פ"א ה"א) דדרש מסיפא דקרא, דכתיב "והיו לבשר אחד", פירוש במקום ששניהם עושין בשר אחד, וכי היכי דממעטינן **לעיל** (עמוד א'), בהמה כיון שאינה יולדת מן האדם, הכי נמי ממעטינן הכא שלא כדרכה מהאי טעמא, וכתב, דיש לפרש כן אף בבבלי דסמיך אסיפא דקרא. [ודחק לפרש כן מכח הקושיא על רש"י המובאת באות הבאה].

(יד) רש"י ד"ה **שלא כדרכה**, אין כאן דבק שמתוך שאינה נהנית בדבר אינה נדבקת עמו. עיין **גליון הש"ס להגרע"א**, ובהגהות מהר"ב **רנשבורג**, שהקשו מהא דאיתא **בקידושין** (כ"ב), גבי שפחה כנענית תקנה בביאה, מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרווייהו. ו**בתוס' יומא** (פב). ד"ה **מה רוצח** כתבו, דאי אפשר שלא תהנה קצת ובוזה אתי שפיר שיטת רש"י. [ובגליון הש"ס צויין יומא פה. והוא טעות סופר].

(טו) גמ', **אמר רבא מי איכא מידי דישראל לא מיחייב וכותי מיחייב**. כתב **היד רמה**, דלכאורה משמע, דרבא לית ליה הא דאמרין **לעיל** (נז). על שבע מצוות בן נח נהרג, דאם כן יש מצות שבן נח מיחייב וישראל לא מיחייב. אמנם כתב, דיש לפרש שכונת רבא מי איכא מידי דבישראל לא מיחייב **ולא מידי**, ובגוי מחייב. והשתא אתי שפיר, דאף ישראל חייב בגול להחזיר הגזילה, ובדינין אם נטל ונתן ביד דחייב לשלם **כדלעיל** (לג), ועל אבר מן החי חייב מלקות, ושאר המצות בני נח, אף ישראל חייב בהם מיתה. ו**בתוס' ד"ה מי איכא**, גרסו להדיא מי איכא מידי **דלישראל שרי**. ו**בתוס' יבמות** (לד): גרסו כלפנינו ופירשו כהרמ"ה. [ויש להעיר דמה שכתב הרמ"ה דבדינין חייב בגוונא שנטל ונתן ביד, אתי שפיר לשיטת **הרמב"ן** (המובאת לעיל דף נו אות יג) דבן נח אינו נענש על מה שלא דן אלא על דין מוטעה, וכן שיטת הרמ"ה בהמשך הסוגיא. אמנם לשיטת **הרמב"ם** (שהובאה שם) דבן נח נהרג על שלא דן, קשה, דהרי לישראל בכי האי גוונא אין לו עונש כלל בידי אדם. (א.ב.א).]

(טז) **תוס' ד"ה מי איכא מידי, בסוה"ד**, ויש לומר דלא אסיר אלא שעושה כך וכו' ו**בתוס' יבמות** (לד): הוסיפו דלא חשיב כמעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרע ורגיל לעשות כן תמיד, אבל באקראי שרי, כדאמרין **בנדרים** (כ): כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו יעשה, משל לבשר הבא מן הטבח ורג מן הצייד וכו'. ובתירוץ קמא תירצו שם, דדוקא בהוצאת זרע הוי כמעשה ער ואונן וההיא איתתא דאתיא קמיה דרבי איירי בלא הוצאת זרע. ו**בחידושי הר"ן** הביא לשיטת התוס', ובשם **יש שתירצו** כתב, דלעולם אסור לישראל לבא על אשתו שלא כדרכה, אלא שאינו ביאה של איסור אלא איסור של השחתת זרע, והא דאמר רבי התורה התירה לו, היינו שאין בה משום איסור ערוה אלא משום השחתת זרע, וממילא, האיסור על האיש ולא על האשה.

(יז) **בא"ד**, אלא שבאקראי מתאוה לה שלא כדרכה שרי. עיין באות הקודמת. ו**בטור** (אבן העזר סימן כה סעיף ב'), ו**ברמ"א** (סימן כ"א סעיף ב') הביאו ב' השיטות. וכתב **הבית יוסף**, דדבר קשה הוא להתיר לו להכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו באקראי, ושומר נפשו ירחק מזה ומכיוצא בו. וסיים, וכבר כתבתי בזה. וכונתו למה שכתב **בבדק הבית**, דאילו היה רואה ר"י מה שאמר **הזוהר** בעונש המוציא זרע לבטלה כי הוא גדול משאר עבירות שבתורה לא היה כותב מה שכתב.

(יח) גמ', **המגביה יד על חבירו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע**. כתב **בהגהות מיימוניות** (פ"ה מחובל ומוזיק ה"ב, אות א'), בשם **ראב"ן**, שפוסקים דינו כן לקרותו רשע ופסול עדות, ושכנגדו נשבע ונוטל עד שישוב מרשעו ויקבל דיין. וכן נפסק **בבית יוסף** (לד, ד') ו**בהגה בשו"ע** (שם, סעיף ד'). וכתבו **הבית יוסף והרמ"א**, דהפסול הוא מדרבנן.

(יט) גמ', **רב הונא קץ ידא**. פירשו רש"י ו**תוס' ד"ה קץ ידא**, דהיינו קץ ממש,

עליה, שאתה יכול לדרוש ממשמעות הקרא ד"על כן יעזב", בן נח מוזהר עליה, אבל אם אין בית דין של ישראל ממתין עליה, אף דמצית למידרשנהו ממשמעותא דהאי קרא כו' אליעזר, מכל מקום אין בן נח מוזהר עליה.

(ה) גמ', **אימא אשת אביו, היינו באשתו לא באשת חבירו**. העיר **הערוך לנר**, אמאי לא נימא דלעולם אביו היינו אשת אביו, ואיצטריך לחייב אף על ביאה שלא כדרכה. וכן יש להקשות להלן גבי אמו, דפריך "ואימא אמו ממש" ומשני "היינו באשתו וכו'". דהרי **לקמן** (עמוד ב') איתא, בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור דכתיב "ודבק", ומשמע דוקא אשת חבירו, אבל על שאר עריות חייב אף שלא כדרכה. וכן משמע **מהרמב"ם** (פ"ט ממלכים ה"ז), וכמו שכתב שם **הכסף משנה**.

(ו) גמ', **אימא לאחר מיתה. בפני יהושע קידושין** (יג): כתב, דלשיטת ר"י **בתוס' (שם) ד"ה לכולי עלמא בעשה**, אין מיתת בן נח מתרת את אשתו לאחרים, דדווקא בישראל איכא קרא, אבל אשתו אכתי קיימת בעשה ד"ודבק". ובוזה ביאר הא דאמר יהודה "הוציאה ותשרף". והקשה בספר **תיבת גמא** (פרשת שופטים), דבסוגיין משמע להדיא דלאחר מיתה שריא דאמרין "אימא לאחר מיתה" דהיינו שסתם אשת איש כבר מתרת. ועיין **מנחת חינוך** (מצוה ל"ה אות כ'). ו**בדעת זקנים** (בראשית יב, יב).

(ז) גמ', **אי הכי אשת אביו נמי היינו באשתו ולא באשת חבירו**. כתב **החמרא וחיי**, דלא שייך הכא לומר "אי הכי" דבין הכי ובין הכי קשיא דאשת אביו היינו "באשתו ולא באשת חבירו". וכבר כתבו **התוס' בבבא מציעא** (צג): ד"ה **אי הכי**, (ובעוד דוכתי) דאיכא הרבה כהאי גוונא בגמ'. אבל **הערוך לנר** תירץ, דאי לאו שינויא דלעיל דהיינו ודבק, היה מקום לומר דאף דבבן נח ליכא נפקותא לענין ב' חטאות כמו בישראל, מכל מקום התורה רצתה להחמיר עליו לכתוב אזהרה ב' פעמים, כי היכי דכתיבי לפעמים לאוי טובא גבי ישראל גם בדברים שאין לוקין עליהם, אבל השתא דתירץ "היינו ודבק" ולא מסתבר ליה לומר כן, פריך שפיר דאי הכי אשת אביו נמי כו'.

דף נח ע"ב

(ח) **תוס' ד"ה מפני מה לא נשא**, שכשאכלה חוה מעץ הדעת היתה ראויה למות כו'. ביאר **העץ יוסף**, דהיינו משום דחוה היה דינה כמסית שהסיתה לאדם, מה שאין כן האדם שלא הסית. אבל **היד רמה** ביאר, דהטעם שהיה לו לישא בתו כדי להרבות זרעו. ו**בחידושי הר"ן** פירש, שהיה לו לישא בתו כיון שמתרת לו בדין, ויוליד ממנה בת, וישיאנה לבנו קין בהיתר, והשיב דמשום עולם חסד יבנה שלא להשהות את קין כל כך מתולדותיו, התירה לו הקדוש ברוך הוא.

(ט) גמ', **שנאמר כי אמרתי עולם חסד יבנה**. פירש **היד רמה**, שאלמלא חסד שגמל אדם הראשון את בנו שהשיאו אחרת לא נבנה העולם, שהרי לא היתה לו אשה אחרת לישא. ובשם **יש מפרשים** כתב, "אני אמרתי עולם חסד יבנה", שאני צויתי את אדם הראשון שיגמול את בנו להשיאו אחרת כדי שיבנה העולם. ועיין **רש"י ד"ה חסד יבנה**.

(י) גמ', **עבד מותר באמו ומותר בבתו יצא מכלל כותי ולכלל ישראל לא בא**. פירש **רש"י ד"ה יצא מכלל**, ופקע שם בן נח מיניה. ו**ברש"י ד"ה ולכלל ישראל לא בא**, כתב, דליגור ליה עליה וכו'. וביד **רמה** כתב, דפקע מיניה קורבא דבני נח דהוה ליה כקטן שנוולד. ו**הרמב"ם** (פ"ד מאיסורי ביאה ה"ז) כתב, שכבר יצא מכלל גוים ואין העריות האסורות על הגוים אסורות עליו, ולא בא לכלל ישראל כדי שיאסרו עליו העריות האסורות על גרים. וביאר **האמרי משה** (סימן כ"ב אות כ"ב), דכונת הרמב"ם כהרמ"ה דהוה כקטן שנוולד. אמנם **בחידושי רבי שמואל** (יבמות סימן יז אות ה') ביאר דאין משמעות לשונו כן, אלא משום דדין עריות דישאל ודין עריות דבני נח הוה ב' פרשיות, ועבד אינו בכלל אחת מהן. וכן משמע **בחידושי הגרי"ז בכורות** (מז).

(יא) גמ', **מאימתי התרתה כו'**. כתב **בחידושי הר"ן**, דדוקא בשפחה בעינן פריעת ראשה בשוק, כיון שהחמירו כל כך ביחודה, דאמרו רק מדקרו לה רבייתא דפלניא, אבל בן נח באשתו אין צריך לכך, אלא כל שפירש ממנה לשם גירושין וישלחנה לעצמה, או שתצא היא מתחת רשותו ותלך לה זהו גירושין, שאין להם גירושין בכתב. וכן כתב **הרמב"ם** (פ"ט ממלכים ה"ח). אבל הביא דעת **רבינו דוד**, דבן נח אין לו היתר כלל על ידי גירושין, משום שאמר אלהי **ישראל**, דלא ייחד שמו על הגירושין אלא על ישראל, ולא אמרו ההיתר דפריעת ראשה בשוק אלא בשפחה, שלא נעשית אשת איש בביאה אלא על ידי יחוד שייחודה לו, וכיון דפרעה ראשה בשוק הותר היחוד. וכתב

נו: במה שהביא לשיטת הרמב"ם שהבאנו (לעיל נו). אות יג ועיין שם) דכתב, דבני נח נצטוו "להזהיר את העם". דהיינו מה שאמרה הגמ' כאן דדינין שב ואל תעשה, כלומר מניעת העוול, וכמו שאמר לא תעשו עוול. ויש לומר דלכך נתכוון רש"י, ועיין גם בחדושי הרי"ז על התורה (אפרשת וארא) שפירש כן, וכן משמעות דברי הלחם משנה (שם) שדקדק בדברי הרמב"ם מה שכתב שנצטוו להזהיר את העם. אמנם לשיטת הרמב"ם (שם) נראה שלמד שענין "לא תעשה עוול" היינו בגוונא שנעשה "עוול במשפט", וצריך לדקדק בדבריו שכשהביא דברי הרמב"ם לא הביא מה שכתב "להזהיר את העם".

ב) גמ', עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה. כתב הרמב"ם (פ"י ממלכים ה"ט), שאם עסק בתורה או שבת או חידש דבר מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג. אמנם בחידושי הר"ן כתב, דחייב מיתה ממש. והערוך לנר ביאר, דלשיטתו טעמא דלא נמנה מכה ישראל בהדי ז' מצות, משום דלא חשיב אלא המצות שנצטוו כבני נח, אבל גוי שהכה ישראל אין החיוב משום שהוא בן נח, דהא אם הכה בן נח אחר פטור.

ג) גמ' שם. עיין באות הקודמת. הקשה בחדושי הר"ן לשיטת הרמב"ם, דמדמקשינן "ולחשבה גבי שבע מצות" משמע, דמעיקר מצוה היא ונהרג עליה. וכן מדאפקה מגול או מנערה המאורסה, משמע שנהרג, דהרי הם חייבי מיתות ממש. ובכסף משנה ביאר, דשיטת הרמב"ם שאין נהרג אלא על ז' מצות, והא דמקשינן "לחשבה גבי שבע מצות", היינו דלימנייה בהדייהו לומר דאסורים בה, אבל לא לענין קטלא. והא דאמרין דהוי בכלל גזל או נערה המאורסה, אינו אלא אסמכתות בעלמא. והוסיף, דאפילו על ז' מצות איכא מאן דאמר דאינו נהרג על כולם (לעיל נו). ומסתמין דנימא הלכה כמאן דאמר על שבע הוא נהרג ולא נוסף, אלא נימא דכל הנך דאמרין בהו חייב מיתה היינו דחייב מיתה לשמים. והלחם משנה כתב, דהוכחת הרמב"ם משום דקשיא ליה היאך גוי חייב מיתה על עסק התורה, הא ליכא מידעם דלישראל שרי ולגוי אסור, וכמו שהקשו תוס' ד"ה ליכא מידעם. ולא סבר למה שתירצו, דלא אמרינן כן בדבר שהוא מצוה לישראל, אלא אדרבה, כיון דלישראל לא די שהוא מותר אלא אפילו מצוה הוי, לא הוה לן לאסור לגוי ולחייבו מיתה. והעיון יעקב כתב, דראית הרמב"ם מהא דאמרו במדרש רבה (שמות א', כט), אקרא ד"ויפן כה וכה וירא כי אין איש" (שמות, ב, יא) [דנאמר גבי הריגת המצרי על ידי משה רבינו], שראה ברוח הקודש שאין תועלת יוצאה ממנו או מבניו ובני בניו. ואם איתא דבן נח שהכה ישראל חייב מיתה, הא בית דין הורגים אפילו אשה מעוברת וכל שכן הכא, ומוכח שאין חייב מיתה בידי אדם אלא בידי שמים.

ד) גמ', מאן דאמר מורשה מיגזל קא גזיל לה. הקשה בהגהות רבי יעקב עמדין, מה ענין גזל לכאן, והלא אין גזל אלא כעין ויגזול את החנית מיד המצרי דחסריה מידי, אבל גוי שעוסק בתורה וכי לקח התורה מידינו שיחשב גולן. ותירץ, דעוסק בתורה היינו שיושב ודורש בה ומפרש הסתום, דברים שהיה ראוי לישראל לאומרו, וקדם הוא וזכה, והיא כעין גזילה. ובפרט למאי דקיימא לן שאסור ללמוד ממנו, הרי נאבד מה שנתחדש לו ונפסד לגמרי.

ה) רש"י ד"ה כי הדם הוא הנפש, כלומר לא תאכל הדם הנזכר בראש המקרא בעוד הנפש עם הבשר. כתב היד רמה, דפירוש זה לא דייק, כיון דודאי סיפא דקרא לכולי עלמא לאבר מן החי הוא דאתא, כדמביעיא לן לקמן למה לי למיכתב בבני נח כו'. [וכן מבואר בפסחים (כב:)] ובחולין (קא:)] ולכך פירש, דיליף מרישא דקרא, דכתיב "כי הדם הוא הנפש", אימתי הדם הוא הנפש, בעוד שהבהמה חיה. וביאר, דסלקא דעתך אמינא כיון דכתיב שחיטה לעיל מינה, "וובחת מבקרך ומצאנך" והדר כתיב "רק חזק" וגו', דנימא שלא אסרה תורה אלא דם שחוטין, אבל דם בעלי חיים לא, קא משמע לן.

ו) גמ', כדר' יוסי בר' חנינא כו'. ביאר היד רמה, דאי לא אהדרה בסיני, הוה אמינא לישראל נאמרה ולא לבני נח, ואף על פי שניתנה מתחילה לבני נח, לא ניתנה אלא לדורות שישראל מתייחסים מהם עד בני נח. וכתב דיש אומרים, דהטעם לפי שיש לומר, ישראל שיצאו לקדושה עמדו באיסורין אבל גויים נטלן מהן. וכן מבואר מפירוש רש"י ד"ה לזה ולזה נאמרה.

ז) גמ', מדאיתני עבודה כוכבים בסיני ואשכחן דענש עובדי כוכבים עלוהו. ביאר היד רמה, דליכא למימר דענשן משום העבודה זרה שקודם מתן תורה, שהרי לא ענש לבנים בעון אבות אלא באוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כדלעיל (כו:). ואם אינם מוזהרים על עבודה זרה אחר מתן תורה, אם כן

כיון שהיה רגיל אותו אדם בכך וקיימא לן בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה. וכן כתב היד רמה, והוסיף דרב הונא הוה אורחיה למקנס למאן דהוה רגיל למעבד כי האי גונא כדאיתא בבבא קמא (צ:), דקנס להווא דגול פדנא דתורי מחבריה. אבל המאירי פירש, שקנסו ממון וכענין שנאמר "וקצותה את כפה" דממון קאמר. (וכן הוא באוצה"ג, מרבינו חננאל בכתב יד). וביד רמה הביא פירוש זה בשם יש אומרים, והקשה, דאמרין כן דוקא בלשון תורה, אבל אין כן לשון חכמים. ועוד, דבגמ' מייתי קרא ד"זרוע רמה תשבר", ועלה קאמר רב הונא קץ ידא. ועוד הקשה, הא קיימא לן בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ואם כן מאי תיקשי לן דניצטריך לאפוקיה גמ' מפשטה. ומבואר ברש"י והרמ"ה, דבית דין מכין ועונשין היינו לאו דוקא בסנהדרין גדולה, וכן משמע בספר התרומות (שער ס"ב אות ו'), אמנם בחידושי רבינו יונה לעיל (נב:), כתב, דדוקא סנהדרי גדולה יש להם כח זה. [ולשיטתו, יש טעם לאפוקי גמ' מפשטה, דהרי לרב הונא אין כח זה. ועיין לעיל (כו:)] "אי ודאי קטל ליכהויהו לעניה". וברש"י (שם) ד"ה לכהויהו לעניה. וביד רמה וברבינו חננאל (שם)].

כ) תוס' ד"ה קץ ידא, בתוה"ד, וקנסו בכך ויש לומר דדינא הוא כו'. כתב בשו"ת שבות יעקב (סימן קל), דודאי גם מרש"י לא נעלם כל זה, אלא סבירא ליה דאף דדינא הוא, מכל מקום הא רב הונא היה בבבל בזמן שאין דנין דיני מכות וחבלות, ולכן פירש רש"י ד"ה קץ ידא דהיה קנס למיגדר מלתא.

כא) רש"י ד"ה לא נתנה קרקע, כלומר אין ראוי לקנות קרקע וכו' מפני שהתגר רבה וכו'. והקשה המהרש"א (בחדושי אגדות), דלפי זה מאי שייכא הדרשא הבאה ד"עובד אדמתו ישבע לחם" להכא. ולכך פירש, דלא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות היינו שיש להם זרוע וכח לעבוד האדמה ולא לתשושי כח שלא יוכלו לעבוד אותה כראוי, והשתא אתי שפיר הך דרשא דעובד אדמתו וגו', דמיירי נמי בשעושה עצמו כעבד לעבוד אותה כראוי, דדרש לה מדכתיב "עבד אדמתו" חסר "ויו".

כב) גמ', עובד כוכבים ששבת חייב מיתה. איתא בביצה (טז:), דשבת נתנה לישראל בצנעא, ומקשינן אי הכי לא לענשו נכרים עלה. ופירש רש"י (שם) ד"ה לא לענשו, ואנן אשכחן דחור הקדוש ברוך הוא להענישן על התורה והמצות דכתיב "וזרח משעיר", ופירש המהרש"א (בחידושי אגדות שם), דמקשינן היאך יענישם על ששבתו בשבת הא לא אודעינהו ענין שבת. והוסיף, דהא ודאי דנכרי ששבת שלא לשם מצוה אינו חייב מיתה. ועיין לקמן אות כד.

כג) רש"י ד"ה עובד כוכבים ששבת, בסוה"ד, פשיטא לא גרסינן דהא טובא קא משמע לן דאבני אדם קאי. אבל היד רמה גרס לה, ומפרש דקא סלקא דעתין דבשביתה לשם חובה קא מיירי כגון הנוצרים ששבותים ביום ראשון לשם עבודה זרה, ופשיטא משום עבודה זרה, ואף ששבותים בשבת לשם שמים פשיטא, דכיון דלא איפקוד הוי כגול. ופריק רבינא דלא נצרכא אלא לשני בשבת שאין כאן שם חובה כלל.

כד) רש"י ד"ה אמר רבינא, בתוה"ד, אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו ממלאכה וכו'. וכתב היד רמה, דאף שאינו לשם חובה כלל אלא לנוח בעלמא, כיון שמתכוין לשבות חייב, לפי שנראה כקובע שבת לעצמו ובודה דת מלבו. והרמב"ם כתב (פ"י ממלכים ה"ט), גוי ששבת אפילו ביום מימות החול אם עשה אותו לעצמו כמו שבת חייב מיתה, וכו', כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן, אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצות או יעמוד בתורתו לא יוסיף ולא יגרע. וכתב היד רמה, דלשיטת הרמב"ם אינו אסור אלא בקובע שבת לעצמו שנמצא בודה דת מלבו, אבל שלא לשם מצוה לא. אבל הרב"ז (שם) נקט, דהרמב"ם סבר כרש"י דבכל גוונא אסור. ועיין אגרות משה (יורה דעה, חלק ב', תשובה ז'). [ועיין לעיל אות כב מה שהבאנו שכתב המהרש"א בביצה, ולכאורה יש להעיר, דניחא לשיטת הרמב"ם אליבא דהיד רמה, אלא לשיטת רש"י, דחייב אף אם שבת לשם מנוחה, ליכא לפרושי הכי, והמהרש"א בשיטת רש"י קאי (א.ב.)].

דף נט ע"א

א) [גמ' והא דינין וכו' ושב ואל תעשה ניהו.] עיין פירוש רש"י ד"ה ומשני קום עשה, קום עשה משפט וכו' אפילו אינו מצוה לעשות משפט והוא יושב ובטל, מוזהר שלא לעשות עול, ואזהרת לא תעשו עול (ויקרא יט) אינה קום עשה משפט אלא לחודה קיימא. לכאורה דברי רש"י צרכים ביאור, איך אפשר לבאר דלאו דלא תעשו עול במשפט לחודא קאי, הא משמעות הדברים לכאורה דלא תעשו עול בשעת המשפט. אמנם עיין במאירי (לעיל

הא אפילו אם בני קטורה אינם חייבים, מכל מקום אברהם חייב למול אותם כדין יליד ביתו. ועוד הקשה, היאך מוכיחים מקרא ד"את בריתי הפר" לרבות בני קטורה, הא אם אין המצוה אלא על אברהם בלבד, ודאי שאין חיוב כרת עליהם. ולכן כתב, דצריך לומר דכל בני קטורה נתחייבו וכל יוצאי ירכיקו, מפני שנולדו לאחר שנצטוו אברהם על המילה. וכמו שפסק הרמב"ם (מובא באות הקודמת). וביד רמה פירש, דפשטא דאברהם חייב למולם, והכי מקשינן, שהם עצמם לא יהו חייבים למול עצמם, כיון דלא איקרו זרע. ועיין **בחיידושי רבנו יונה** דמשמע מדבריו, דלא הוו בני קטורה בדין יליד בית כיון שאברהם שחרר את הגר.

טו גמ', אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה כו', וכשבאו בני נח התייר להם. ביאר הרמב"ן בפירוש התורה (בראשית א' כט), דהטעם שנאסר בבשר, מפני שבעלי נפש התנועה יש להם קצת מעלה בנפשם, שנדמו בה לבעלי הנפש המשכלת, ויש להם בחירה בטובתם ומוזניהם ויבחרו מן הצער והמיתה. אך כאשר חטאו והשחית כל בשר דרכו ונגזר שימותו במבול, אלא שניצלו בעבור נח, ניתן להם רשות לשחוט ולאכול כי קיומם בעבורו. (עיין שם). והספורנו בהקדמתו לפירוש התורה ביאר, דכל עוד שלא חטאו היו פירות הארץ נאותים ומספיקים לזון ולהחיות את אדם, אבל כשרבה רעת האדם נשחת מן היסודות שהיה מורכב מהם תחילה, ולא הספיק לו מזון הפירות כבראשונה.

טז רש"י ד"ה לא הותר בשר, לכם ולחיות נתתי העשבים והאילנות ואת כל ירק עשב כו'. וכן פירש רש"י בפירוש התורה (בראשית, א' כ"ט) דכל ירק עשב יאכלו כולם ביחד. אך הרמב"ן בפירוש התורה (שם) פליג וכתב דפשטו של מקרא מורה, דנחני שנאסרו בבשר מכל מקום חלוקים היו מבעלי חיים, דלאדם ולאשתו נתן כל עשב זורע וזרע וכל פרי עץ, ולחית הארץ ולעוף השמים נתן כל ירק עשב ולא פרי העץ ולא הזרעים.

יז גמ', חבל על שמש גדול כו'. ביאר המהרש"א (בחיידושי אגדות), דאף שכל הנבראים נבראו לתכלית האדם ולתשמישו, מכל מקום הנחש היה מצד בריאתו השמש הנבחר מכולם, כיון שהיה ממוצע בין האדם ושאר בעלי חיים, שהיה לו כח הדיבור, והיה ערום מכל החיות, ואיתא בסוטה (ט:), אני אמרתי יהא מלך על כל החיות כו'.

יח גמ', מזדמנין לו שני נחשים טובים. ביאר המהרש"א (בחיידושי אגדות), שדרך כבוד הוא לאדם שיהיו לו ב' משמשין, כדכתיב "ושני נערי עמו".

יט גמ', אחד משגרו ולצפון ואחד משגרו לדרום. ביאר המהרש"א (בחיידושי אגדות), שלפי דעת התוכנים, יישוב בני אדם הוא מקצה מזרח לקצה מערב באורך, אבל לדרום ולצפון אין ישוב בני אדם מפני הקור והחום, ומשום הכי היה משלח את הנחש לשם, כי לא היה יכול לילך בעצמו.

כ גמ', שם. ביאר המהרש"א (בחיידושי אגדות), דמעיקרא היה לאדם ברכה על ידי הנחש שהיה לו רגלים כאדם ושכל לדבר ולהבין, ותחת זה נתקלל שילך על גחונו ולא יוכל לילך מהר כמו ההולך על רגליו, כמו כן מעיקרא היו מפשילין רצועה תחת זנבו כדי להוציא עפר לגינה, ותחת זה נתקלל שפער יאכל כל ימי חייו.

כא גמ', והיו מלאכי השרת צולין לו בשר כו'. כתב התורת חיים, דדוקא בשר ויין הוצרכו תיקון על ידי צלייה וסיון, אבל לחם היה לו בלא הכנה, כי הארץ היתה מוציאה גלוסקאות כמו שתוציא לעתיד כדאיתא בשבת (ל:), ומוכח מהא דלאחר שחטא נתקלל בזעת אפך תאכל לחם, דמשמע דקודם לכך לא היה צריך להטריח עצמו בתיקון הלחם.

כב גמ', א"ל יארוד נאלא כו' אין דבר טמא יורד מן השמים. פירש רש"י ד"ה הא אמרו, ודבר שאינו הוא ואם ישנו טהור הוא. וכתב המצפה איתן, דתלינן שהוא חמרא דימא דשרי, כדאיתא בעבודה זרה (לט:), אי נמי שנולד מן הטהור. וכתב בהגהות רבי יעקב עמדין, דהתירו לו אפילו ברוב גוים, כיון דקחזא דמן השמים נחתי ולא עוף קשדי ליה.

דף ס ע"א

א תוס' ד"ה חקים שחקקתי, בתוה"ד, ומפרש רבינו דאי לאו כו'. העיר המלא הרועים, דאכתי קשיא קושיא קמייתא, תיתסר כלאים מהכא, כיון דחוקתי דהכא על כרחך היינו שחקקתי כבר מ"למינהו". וכתב דיש ליישב בדוחק.

ב רש"י ד"ה שרף לא תזרע, בסוה"ד, מה בהמה בהרבעה דבר המסויים על דבר המסויים. אבל היד רמה פירש, מה בהמתך בהרבעה שמחבר מין ושאינו מינו כדי שיצא מהן מין שלישי.

אינם אוחזין מעשה אבותיהם אפילו אם עבדו עבודה זרה. נועיין באבני נזר (אורח חיים סימן תק"ח בהגדה"ה) שדן אם הא דלא ענש בנים על אבות, לגבי בני נח נמי נאמר].

ח רש"י ד"ה לאו בני כיבוש, לא ניתנה הארץ לכבוש כי אם לישראל שאף לישראל וכו'. וכן כתב היד רמה. אבל בחידושי הר"ן לעיל (נו) ד"ה כותי בכותי) ביאר, שהכותים אין זוכים אלו באלו לקנות קנין הגוף זה בזה, ולכך אסורים ביפת תואר, דאכתי הויא אשת חבירו, אבל ישראל הם בני כיבוש וכובשים את הכותים קנין הגוף והם ממונם, וממילא נפקעה מהם תורת אישות. והקשה בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן י"ט) לפירוש רש"י והרמ"ה, מהא דאיתא בגיטין (לח:), עמון ומואב טהרו בסיחון, דמשמע שגויים בני כיבוש הם. ותיירך הדבר אברהם (סימן י"א אות ו'), דהא דאמרין דלאו בני כיבוש נינהו היינו שאין להם היתר לכבוש, ולכך אסורים ביפת תואר דגם ישראל היוצאים למלחמה שלא על פי דין אסורים ביפת תואר, אבל לענין קנין בדיעבד אף הגויים קונים.

ט גמ', והרי פחות משה פרוטה. כתב היד רמה, דמשמע, דלא סבירא לן כו' פפא דלעיל (נו) דסבר לאוקמי כיוצא בו דגול בפחות משה פרוטה, ותני עלה ישראל בישראל אסור, דלפי זה לא קשיא מידי. ואף שהיה מקום לתרץ, דהתם מייירי באיסור לכתחילה והכא בדיעבד, דהיינו בגוונא דישאל גול פחות משה פרוטה אין חייב להחזיר. מיהו פשטא דשמעתא לא משמע כן, אלא דסוגיין נמי איירא לכתחילה דלגוי אסור וישראל מותר. ועוד, מנא לן דגוי בדיעבד אם גזל חייב להחזיר, הא לא הוזהרו בני נח להשיב את הגזילה, ואבימלך דהוזהר להשיב את שרה לא הוזהר אלא הוא בעצמו. וכשיטת הרמ"ה דגוי אין חייב בהשבה, כן הוא שיטת רש"י עירובין (סב). ד"ה לא ניתן להשבון. אבל בתוס' (שם) ד"ה בן נח, פליגי וסברי דחייב בהשבה. וביאר הקהילות יעקב (סימן כד), דאף אליבא דתוס' אין לגוי דין השבה, דהא לא כתיב ביה, אלא כיון דבגוי כל צד גזל חשיב גזילה, כמו עוסק בתורה ובא על שפחת עבדו, יש לומר דלכך ממעשה הגזילה שעשה, כל שעה שמחזיק נגד רצון הבעלים הוה כגזול, חייב להשיב כדי למנוע גזילה דעכשיו.

דף נט ע"ב

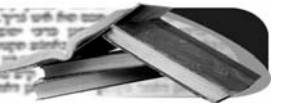
י תוס' ד"ה והא פריה ורביה, תימא מנא לן כו'. כתב המהרש"ל, דלא הקשו לענין מילה, מאחר שענשה כרת ואין עונש בלא אזהרה, כדאיתא במכות (יג:), כל חייבי כריתות אין צריכין אזהרה שהרי פסח ומילה כו', אם כן נקרא לא תעשה שלא להשהותם בערלתם, אי נמי שלא למולו אלא משמנה ואילך, ומשום הכי מוכח מהא דלא מני למילה בכלל ז' מצוות, דאינם מחויבים בה. והמהרש"א תירץ עוד, דאי נצטוו בני נח על המילה, כשידינו היתה תקיפה עליהם, אמאי לא היו כופין אותן למול, וכן גר תושב שהוזכר בתורה דבעי לקבל עליו שבע מצות, היאך אפשר שיהיה הא הבית דין חייב לכפותו גם למול. ובתוס' הרא"ש הוכיח, בשם רבנו מאיר דפטורים ממילה, מדתני בעבודה זרה (כו:), עיר שאין בה רופא כו' ימול כותי ואל ימול ארמאי, דכתיב "ואתה את בריתי תשמור" וכתיב "המל ימול" כו' וכן תנן בנדרים (לא:), הנודר מן המולים מותר במולי אומות ואסור במולי ישראל, שנאמר "כי כל הגויים ערלים וישראל ערלי לב". ועיין עוד משנה למלך (פ"י ממלכים ה"ז).

יא גמ', כי ביצחק יקרא לך זרע. כתב היד רמה, והאי דכתיב בישמעאל "כי זרעך הוא", לאו דהווי זרעו של אברהם לכל מילי, דהא כתיב "כי ביצחק יקרא לך זרע", אלא הכי קאמר "לגוי אשימנו" בזכות שיצא מחלצוך.

יב גמ', אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו. עיין רש"י ד"ה בני קטורה. הקשה היד רמה, מהיכא פשיטא לן דבני קטורה חייבין דקא מקשי אלא מעתה וכו', ואי משום דמשמע ליה "את בריתי הפר" לרבות בני קטורה, מאי קשיא. (וכן הקשה המהרש"א), ולכך פירש כהרמב"ם (המובא באות הבאה). ובתוס' הרא"ש תירץ, דהראיה, מהא דאמרין בכמה דוכתי (עיין עבודה זרה (כו:)) ערבי מהול וגבנוני מהול, דהיינו בני קטורה הדרים בין ההרים, וחזינן דבני קטורה רגילים למול עצמן, ואי לאו דאבותיהם הראשונים מלו, מהיכן לקחו הנהגה זו.

יג רש"י ד"ה לרבות בני קטורה, אותם ששה לבדם ולא זרעם. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ביבמות (מו:), דבני קטורה דחייבים, היינו דוקא הם עצמם ולא זרעם. אבל הרמב"ם (פ"י ממלכים ה"ח) כתב, דחייב בני קטורה היינו אף על זרעם אחריהם. והמהרש"א כתב, שכן דעת הערוך (בערך גבנוני).

יד בא"ד, ונימא השתא דלא מל אברהם כל בניו כו'. הקשה בחידושי הר"ן,

ג) גמ', עומדין מנלן כו' ויקם מעל הכסא כו'. כתבו היד רמה והמאירי, דמשמע, דהא דעומדים אינו משום ברכת השם, שהרי אהוד לא בירך, אלא משום הזכרת השם.

ד) גמ', קורעים מנלן דכתיב ויבא אליקים כו'. ביאר היד רמה, שרבשקה חירף את השם במה שאמר (בפסוק ל"ה) "מי בכל אלהי הארצות וכו' כי יציל ה' את ירושלים מידי". והכא ילפינן דכל שכן שצריך לקרוע במגדף ממש. והרד"ק (שם, פסוק ל"ו) כתב, דאין לך גידוף גדול מזה שהשוה בורא הכל לאלהי עץ ואבן, והסיר היכולת מהבורא, וחזינן שהקדוש ברוך הוא חישב דבריו לחירוף שאמר עליו "את מי חרפת וגדפת" (שם י"ט כ"ב). עוד פירש הרמ"ה בשם יש אומרים, שאותו רשע מגדף ממש היה ולכן קרע, והיינו דכתיב את מי חרפת וגדפת. (ועיין עוד להלן אות ו).

ה) תוס' ד"ה אתיא קריעה קריעה. תימה דפרק ב' דמועד קטן כו'. ביאר המלא הרועים, דסבירא להו לתוס', דגזירה שוה דהכא אינה גזירה שוה גמורה, כיון דהווי דברי קבלה, דאי לאו הכי מאי קשיא להו, הא כיון דאין אדם דן גזירה שוה אלא אם כן קיבלה מרבותיו, שפיר יש לומר דגמירי הך קרועי בגדים דחזוקיה בגזירה שוה, והך קריעה דהתם לא גמירי.

ו) תוס' ד"ה המלך קרע, תימה היאך אמרו למלך כו'. כתב המלא הרועים, דמשמע מקושייתם, דמפרשי ששמעו מפי רבשקה ברכת השם בפירוש, ולכן הקשו דכל היום מזכירים בכינוי. אך לפירוש הרד"ק (מובא לעיל באות ד) שהיו גידופין אחרים, וכן מדויק ברש"י ד"ה קרועי בגדים שכתב, על גידופין ששמעו מפי רבשקה, לא קשיא דודאי רשאים לומר למלך מה שחירף.

ז) בא"ד, שם. תירץ בשו"ת מהרי"ק (סימן ק') בשם תוס' שיטה, דרבשקה היה ישראל מומר, ובאותה אמירה גמרו את דינו לכשימצאוהו. עוד תירץ שם ומו כן תירץ נמי הרש"ש, לפי מה שמבואר מהירושלמי (מובא לעיל דף נו אות ב), דאף שלא מזכירים הגידוף ממש אלא שאומרים אותו השם שאמרתיו לפניכם אותו קלל, נמי חייבים לקרוע, דיש לומר דבכי האי גונא אמרו לו לחזקיה. ואף דגמ' דידן לית לה הכי וכמו שפירש התוס' יו"ט, מכל מקום שמעינן מינה דלהא לא קרי גידוף, ועם כל זה חייבין לקרוע.

ח) רש"י ד"ה הכא, בברכת השם דלא אפשר לפרש מפני כבוד השם. וכן כתב הר"י מלוניל, וכתב עוד, אי נמי כיון דבתחילה בעדות הכינוי בדקום זה שלא בפני זה סגי, והניח בצריך עיון.

ט) רש"י ד"ה כרבי עקיבא, בסוה"ד, הלכך בדקינן ליה בהדייהו דאי מתזם או מתכחש כו'. אבל היד רמה פירש, דכי היכי דאמר רבי עקיבא מה שנים נמצא אחד קרוב או פסול כו', הכי נמי אמרינן אליביה, מה שנים צריכין שניהם לברר עדותן, אף שלשה שבאו לברר כאחד בעו לברר עדותן. ובחידושי רבינו יונה הקשה לפירוש רש"י, מנא ידעינן דמתניתין רבי עקיבא היא, דלמא בדקינן לשלישי כדי שאם יזום או יוכחש אחד מהראשונים, תתקיים העדות בשלישי והלה שלא נפסלה עדותו, ולעולם מתניתין דלא כרבי עקיבא. ותירץ, דאי אפשר לומר כן, דהא כתיב "ושפטו העדה" והצילו העדה, ואם כן לית לן להדר בתר חובה, ועדיף טפי לא לבדוק השלישי כדי שיצא הנידון זכאי, ולכן שפיר מוכח דמתניתין רבי עקיבא, משום דאליביה הא דבדקינן לשלישי הוא לטובת הנידון וכדפירש רש"י. עוד תירץ, דאי לאו דרבי עקיבא לא הוה לן לבדוק השלישי השתא, שהרי אף אם יפסל אחד מן הראשונים יוכל השני להעיד עם אחר מן השוק, דהא דאמר רבי עקיבא מה שנים עדותן בטלה כו' דמשמע ששנים פשיטא דעדותן בטלה, אינו אלא משום דעד אחד אינו יכול להעיד, אבל לעולם אם ימצא צירוף עם אחר, או שיעיד לחייב שבועה שפיר כשר.

דף ס ע"ב
ו) רש"י ד"ה והמקבלו עליו באלוה, בא"ד, לישנא אחרינא והמקבלו לאלוה שלא בפניו והאומר לו אלי אתה בפניו וכו'. (עיין חמרא וחיי). והקשה היד רמה להאי פירושא, אמאי כתב התנא כן ונבעי למימר דסיפא אתי לגלויי רישא, ולא כתב "המקבלו עליו לאלוה בין בפניו ובין שלא בפניו". ולכך פירש, דבעינן לתרווייהו, דאי תנא המקבלו עליו לאלוה, הוה אמינא התם הוא דחייב שכן קבלו עליו, אבל אמר לו מעיקרא אלי אתה פטור, דשיחה בעלמא היא, ודמיא להא דאיתא בגיטין (לב.), גט זה בטל הוא לא אמר כלום, עד שיאמר יהא בטל. ואי אשמועינן אלי אתה דחייב, הוה אמינא דחייב משום דמעטה מודה בו, אבל קבלו עליה, לא מודה ביה עכשיו אלא קבליה לעתיד, ופטור, קא משמע לן. והמהרש"ל כתב, דבפניו לא בעי קבלה לאלוהות אלא באלי אתה סגי, אבל שלא בפניו לא סגי באמרו אלי הוא, אלא צריך קבלת אלוהות דהיינו אלך ואעבדנו. וביאר המהר"ם, דהמהרש"ל אתא לתרץ אמאי לא קיצר התנא אלא פרט שני דינין, דהוא משום שחלוקים דיניהם. (עיין שם עוד).

יא) רש"י ד"ה הנודר בשמו, בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם כו'. הקשה היד רמה, אם כן מאי איריא נודר ומקיים, הא אפילו אהזכרה בעלמא נמי עובר בלא תעשה. ותירץ, דאשמועינן אפילו נודר ומקיים אינו נהרג, ולא אמרינן דכמאן דקבליה עליה לאלוה דמי, אך נשאר בצריך עיון. והביא דיש מפרשים, שאחד הדיר את חבירו בשם עבודה זרה, וחבירו קיים את הנדר, [ובהא אשמועינן דאפילו הכי עובר בלא תעשה], וכן מובא במאירי.

יב) רש"י ד"ה ולחשוב נמי זורק, דבשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן אף על גב כו'. הקשה היד רמה, דלא מסתבר לומר דהא דמקשה "ולחשוב נמי דם", היינו מהאי קרא ד"בל אסיק", דאם כן היאך לא אסיק אדעתיה הא דמנסך היינו אף זורק כלישנא דקרא. ועוד הקשה, דהפסוק מרבה בזביחה כל עבודות פנים. ולכך פירש, דלא מרבה עבודת פנים אלא דומיא דזביחה שהיא עבודת פנים ויצאת לידון בשחטי חוץ, אף כל שחייבים עליו בחוץ, ויצאו המקבל והמולק שאין חייבים עליהם בחוץ, אבל זורק חייבים עליו בחוץ דאתרבי מ"דם יחשב".

יג) תוס' ד"ה ולחשוב נמי זורק, בתוה"ד, אבל ר' נחמיה מוקי לה בישראל. בתוס' הרא"ש ביאר הקושיה, דר' נחמיה דמוקי לה שאומות העולם אומרים לישראל אי אלהימו, מהיכא ידע להאי עבודה גבי עבודה זרה. ותירץ, דאפילו לר' נחמיה מוכח מדלא מדכרי אלא הני עבודות, שמע מינה דהנך חשיבי להו משום דפלחי בהו לעבודה זרה דידהו. ועוד תירץ כתירוץ תוס'.

יד) תוס' ד"ה המקטר והמנסך, תימה דבסמוך כו' ויש לומר כו' וי"ל וכו'. אמנם התוס' הרא"ש הקשה, דאם כן לישתוק קרא מזביחה וליכתוב "עושה לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו", והוה ידעינן דריקן כל העבודות לשם המיוחד יתברך, (וכי תימא דהוה אמרינן דיצאת השתחואה ללמד על הכלל כולו לרבות מגפף ומנשק שלא כדרכה, אם כן לישתוק מבלתי לה' לבדו). ותירץ, דאם לא יצאת אלא השתחואה, על כרחך הוה בעינן למימר דיצאה ללמד על הכלל כולו ולרבות מגפף ומנשק שלא כדרכה, דמדה היא בתורה, ועל כרחך הוה מוקמינן בלתי לה' לבדו לדרשא אחריתי.

טו) גמ', דמחשבינן מעבודה לעבודה. הקשה הרש"ש, דלפי מה שכתבו תוס' בבבא מציעא (מג): ד"ה החושב לשלוח, דמחשבה דפיגול היינו דוקא באמירה, והוא הדין במחשבת עבודה זרה, יקשה למאי דמסיק רבינא לקמן (סא:), דלא זו אף זו קתני, ואפילו האומר אעבוד חייב מיתה, דאם כן תיפוק לן בכל שוחט על מנת לזרוק לעבודה זרה דחייב משום שאמר אלך אעבוד. ותירץ, דאולי הכא איירי בלהכעיס, דבאמירה בעלמא לא מחייב.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היוממי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היוממי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:45-9:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה שלא בכדור...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"כ בפ"ט)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124